

15 april 1916

Het leven te Antwerpen (van onze correspondent Emanuel de Bom).

Van drie tantes.

Antwerpen, 12 april.

Ja, ik zou u wel gaarne weer eens wat schrijven – ik maak van de gelegenheid immers geen misbruik? – over het leventje (mag het “leven” heten?) dat wij heden ten dage te Antwerpen voeren. De gewoonte om het leven in kopij om te zetten zou er anders wel eens geheel uit kunnen gaan. En er zijn zovelen thans , extra muros, die gaarne iets vernamen over wat binnen onze wallen geschiedt. Het is trouwens niet zo heel belangrijk wat hier gebeurt. Maar: leven doen we nog steeds, en dit aan heinde en ver bekend te maken kan de moeite wel lonen. Zovelen die in ballingschap vertoeven, - al heeft niet ieder die gevlucht is recht op de naam van balling – zullen, stel ik me voor, het beeld van de oude Scheldestad nooit zonder ontroering voor hun geest halen. En zijn wij zelf ook niet voor een deel “ballingen” te noemen. Wij die het abnormale waar wij in leven grievend aan lijf en ziel blijven voelen? Dus voor ballingen van binnen en buiten deze bescheiden beschouwingen over het leven te Antwerpen ...

Maar ... wat zullen mijn drie tantes er weer van zeggen?

Want ge moet op uw tellen passen tegenwoordig, en zorgen uw pen niet voorbij te praten op papier. Schrijven is niet altijd een genot. Er is smart in het ontkiemen zegde Multatuli. En, als men gewoon was, wat men aan zijn medemensen te zeggen had altijd zo simpel mogelijk en zonder omwegen neer te schrijven, is het niet verlokkelijk altijd tot rebustaal of tot hiëroglifische beeldspraak uw toevlucht te moeten nemen – gesteld dat men tot Egyptologie aanleg had ...

Mijn drie tantes, zegde ik. Ik bezit er inderdaad drie. Ik ben met drie zorgzame, waakzame, onvermurwbare tantes gezegend, die, achter enorme brilglazen, al het doen en laten van hun beschermeling nagaan. Dat doen ze uit eenvoudige moeienbezorgdheid, vanwaar ongetwijfeld het woord “bemoeizucht” zal gekomen zijn.

De eerste heet tante Philomene, de tweede tante Philagie, de derde tante Anastasie. Ik hou eigenlijk weinig van alle drie. Maar zij zijn mijn tantes, en dulden moet men de liefde van een tante, ook als die u mocht beginnen te vervelen, anders gezegd: de keel uithangen.

Laat me u de drie eerbiedwaardige dames even voorstellen. Uit één huwelijksbed gesproten, hebben zij gemeenschappelijke deugden en, laat ik zeggen, minder beminnelijke eigenschappen. Alle drie willen ze mij niets dan goed. Ze wensen alleen vurig, dat ik het pad der deugd – waar zij, bij tientallen jaren oude ervaringen, uitnemend wegwijs zijn – naar hun zin zou blijven bewandelen.

Met een beroep op hun plicht als tantes, met de herhaalde betuiging van hun overbrekelijke gehechtheid aan alles wat mijn wel en wee belangt, met een vingerwijzing naar wat zij “mijn beter ik” noemen, staan deze drie zorgelijke figuren steeds naast me om me diets te maken wat ik moet doen, wil ik in de goede richting blijven en niet uit de band springen. Zij menen het ontegensprekelijk goed met me, alle drie, en toch – toch is het die bijzondere belangstelling, die nooit versagende, die aanstellerige bewaking, die mij allerinnigst verveelt. Ze trekken zich mijn gedragingen werkelijk al te hard aan. En ik ken niets zo vervelend als oude tantes, die te veel van u houden. Dat kan heel verdrietig worden. Men is het vroeger zo niet gewend geweest. Wat u voor de mond kwam vloeyde er ongedwongen uit, en men moest zijn tong niet tienmaal in zijn mond omdraaien om het oprecht gemeente woord te spreken. De vrijheid zit ons diep in het bloed, en het bloed kruipt waar het niet gaan kan. Als ge aldoor op de vingers

gekeken wordt – door drie tantes, meestel met namen op ie! – dan hebt ge telkens lust te roepen: lieve tantes, loop asjeblief alle drie naar de weerlicht, ik doe er het zwijgen toe!

Maar dan die bedenkingen! Die vaak heel bedenkelijk zijn. Houdt ge van bedenkelijke gezichten? Van de drie tantes is Anastasie degene die me het meest verveelt. Heel hoffelijk, ongetwijfeld; alleszins bereidvaardige, en breed, niet zonder humor, niet van cultuur verstoken. Maar onbegrijpelijk beangstigd en alle verbeelding dovend, met haar manie om over uw rug heen te komen kijken naar wat ge schrijft, en, doorkneet in de kennis van alle verordeningen en reglementen, u al maar wijzend op uw naastliggend plichtje, dat ze beter weet liggen dan gij ...

Tante Philomene is de suikertante, die over de erfenis beschikt en bewust is dat zij u later op het droge kan zetten, en u daar gaarne bij gelegenheid attent op maakt.

Tante Philagie is een praatmoer, die de mond vol heeft met klappeienwijsheid van bij de kruidenier: al haar zinnen beginnen met “het schijnt dat ...”, “ze zeggen dat ...”, “er moet in de krant staan dat ...”; haar specialiteit is de verspreiding van alle bakerpraatjes over de oorlog, en geen enkele medeburger ontsnapt aan haar verdachtmaking ...

Die brave tante – ze heeft een streepje voor, moet ik zeggen – maakt nu ook “zwarte lijsten” van al wie nog één woord Vlaams durft te spreken!

De knorrige Anastasie, met haar grimmig, grauw uiterlijk, haar ronde brilglazen en haar inquisitoriale blikken is wellicht nog de minst onaangename van de drie. Toch mis ik haar wenken heel graag.

Ik vraag u in gemoede: ware het niet best van al die tantelijke bezorgdheid ontslagen te zijn, en als voorheen, weer gezapig zijn vrije gang te gaan, te zeggen en te schrijven, klaar en duidelijk, zonder omschrijving, in de gerustheid van het ongetroebelde zuivere geweten, wat ge te zeggen en te schrijven hebt?

Een Antwerpenaar kan het zonder “zijn vrije preutel” niet stellen. Et voilà pourquoi votre fille est muette! Ik weet wel: “das ist der krieg!” Maar wat wilt ge dat men zou doen, waar ge tegenover drie oude tantes staat?

Kardinaal Mercier en generaal von Bissing.

Londen, 13 april. Naar de Morning Post uit Parijs verneemt, bevat het Journal des Débats het antwoord, dat kardinaal Mercier aan generaal von Bissing, de Duitse gouverneur-generaal in België, gezonden heeft. De kardinaal schrijft, dat hij op uitnodiging van de paus en niet uit zichzelf naar Rome gegaan is. Vergun daarom, schrijft hij, dat wij, zelfs ofschoon wij getroffen zijn door bewondering voor de oorlogsrusting, die u omgeeft, en de schitterende staf, die gij, als koning Saul, aan uw persoon hebt toegevoegd, ons algehele vrijheid van oordeel voorbehouden. In de zorgelijke tijden, die het land doormaakt, kunnen noch willen wij deze vrijheid prijsgeven. Zodra een vorst ophoudt rechtvaardig te zijn, zijn wij hem noch gehoorzaamheid of eerbied, noch toewijding verschuldigd. Als aartsbisschop van Mechelen zijn wij slechts aan ons geweten verantwoording schuldig.

Gesloten tegenover uw aanslagen behouden wij het heilige gebied van ons geweten als een laatste wijkplaats voor het verdrukte recht. Uwe excellentie moge geloven, dat wij niet zonder diepe smart aan de wereld het kwaad bekend gemaakt hebben, waarmee onze broeders en zusters overstelpt zijn. Dit verschrikkelijke kwaad, deze

ontstellende misdaden, deze tragische smart zou het koele verstand geweigerd hebben als waar te erkennen, zo wij niet gesproken hadden. En in dat geval zouden wij ons zelf niet waardig geacht hebben de opvolger te zijn van de apostelen, die het Belgische Gallië geëvangeliiseerd hebben. Als Belg hoorden wij de kreten van smart van ons volk; als vaderlander wensten wij de wonden van ons land te helen, als bisschop hebben wij de misdaden, op onze onschuldige priesters gepleegd, gebrandmerkt.

16 april 1916

Reizen naar België.

Onze correspondent schrijft uit Brussel op 13 dezer:

Aangezien vele landgenoten in de mening schijnen te verkeren, dat het met het reizen van en naar België nu langzamerhand wel weer normaal is geworden, en het, wanneer de reizigers tot eigen nadeel hun dwaling bemerken, gewoonlijk te laat is om de zaken ongedaan te maken, is het van belang nogmaals met nadruk op het volgende te wijzen.

Passen voor heen en weer door een Duitse autoriteit in ons land afgegeven, worden hier in België, vooral wat de geldigheidsduur betreft, volstrekt niet altijd erkend; gevolg hiervan is dat het tijdstip, waarop verlof tot terugkeer naar Nederland gegeven wordt, altijd hoogst onzeker is, zodat vertragingen van twee tot drie weken zeer vaak voorkomen. Protesteren en reclameren helpt in zulk geval niets.

Omgekeerd is ook het reizen van België naar Nederland en terug voor Nederlanders belangrijk bemoeilijkt gebleven. De Duitse overheid in België gaat nl. tegenwoordig van het standpunt uit dat men alleen in zeer dringende gevallen en wanneer het belangrijke zaken betreft, bij

wijze van uitzondering, toestemming kan krijgen zich naar Nederland te begeven.

Het blijft dus voor iedereen uitdrukkelijk ontraden zonder volstrekte noodzaak de reis van of naar België te ondernemen. Personen die tijd, geld en geduld in overvloed hebben, kunnen de kans wagen; alle anderen zullen zich veel kosten en ellende besparen door alsnog van reizen af te zien.

In aansluiting met bovenstaande de volgende verordening van 1 april:

Bij het verlaten van het gebied van het generaal-gouvernement mogen reizigers, buiten de identiteitskaarten en passen, geen schriftelijke mededelingen of drukwerk van welke aard ook meenemen, tenzij zij hiertoe bijzondere schriftelijke vergunning bezitten van het generaal-gouvernement, de politieke afdeling, de afdeling voor het bankwezen, of van de "Verwaltungschef" bij de gouverneur-generaal. Wat de vergunning tot het meenemen van zakenpapieren betreft, zo komt deze alleen toe aan de commissaris-generaal voor de banken, de hulpkantoren der afdeling bankwezen te Antwerpen en Luik en de afdeling handel en nijverheid bij de "Verwaltungschef". Voor het overige kunnen de reizigers zich naar de plaats van hun bestemming per post de schrifturen, die zij nodig hebben, laten toezenden.

Elke handeling in strijd met bovenstaande verordening wordt met ten hoogste een jaar hechtenis of gevangenis of ten hoogste 4000 mark boete gestraft. Naast boete kan ook gevangenisstraf uitgesproken worden. Deze straffen worden uitgesproken door het krijgsgerecht en, in lichtere gevallen, door de bevoegde Duitse overheid krachtens politievonnis.

Kardinaal Mercier.

Brussel, 16 april. Over het in het Journal des Débats opgenomen – en door ons vermelde – antwoord van kardinaal Mercier op de brief van de gouverneur-generaal van 15 maart, verneemt Wolff, dat dit antwoord ongeveer twee weken geleden in afschrift heimelijk in Brussel is verspreid. Reeds toen is medegedeeld dat te bevoegder plaatse niets van een dergelijk antwoord bekend was en thans verneemt Wolff bij navraag, dat tot dusver geen antwoord van de kardinaal is ontvangen.

18 april 1916

Memoranda (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 27 Maart.

Een Zwitsers professor schrijft over de volkseconomische kracht van Duitsland, en drukt die kracht uit in het woord “aardappelbroodgeest”. Het woord is expressiever dan mooi; de oproepende macht ervan wekt beelden op die eerder zedelijk, en vooral burgerlijk zijn, dan vormschoon en pathetisch. Dat is dan ook de eigenlijke bedoeling van de schrijver, die trouwens voor het pathetische zorgt in zijn exegese. – “Aardappelbroodgeest”, roept hij uit, “aardappelbroodgeest! Dit woord is een hymne op ons goede, Duitse volk, op zijn gezonde zedelijke kern, de hoogste erkenning, die het buitenland ons onvrijwillig doet te beurt vallen. En waar wij speciaal op zouden willen drukken: die aardappelbroodgeest is de roemrijke daad der anonieme brede massa van het volk, juist van die lagen, die het ontbrekende brood niet door goede en dure surrogaten konden vervangen. Het werkzame volk, de werkman, de fabrieksarbeider, de huiszittende werkster: voor allen draagt dat woord een roemrijke betekenis. Het offer, dat deze Duitse mensen in

hun levensstandaard gebracht hebben, dat zij stil en blij bij de zwaarste lichamelijke arbeid brachten, vloeide voort uit onberoepen zedelijk heldendom, en openbaarde stille deugden van edele, voorname zin”.

Aldus de Freiburgse professor, en ik zal er mij voor wachten hem tegen te spreken. Om twee redenen, waarvan de eerste is dat mij alle gegevens ontbreken om te beoordelen of de toestand onder de arbeidersbevolking in Duitsland werkelijk is zoals hij hem voorstelt, en de tweede dat zo die toestand inderdaad zo heldhaftig is (wat ik niet te controleren, en dus niet te loochenen vermag) zijn lof aan de Duitse bevolking inderdaad toekomt. Dat lijden voor een schoon doel tot de hoogste zielenadel behoort, werd lang vóór het Christendom erkend, en er kan geen reden voor bestaan, die adel aan het Duitse volk te ontzeggen, als dat volk die lof inderdaad verdient.

Ik kan hierbij echter niet nalaten, aan mijn eigen volk te denken, en in een gelijk verband. Ge moet mij dat niet kwalijk nemen: twintig maanden bezetting hebben ons, geef het toe, recht gegeven op enig egoïsme, dat trouwens van minder slecht allooi is dan eigenliefde doorgaans pleegt te zijn; men kon hier immers zonder groot bezwaar het woord vertalen door behoudszin, door meer of min bewuste levenswil, - en wie kan het ons euvel duiden dat wij niet willen ondergaan, dat wij willen blijven, minstens wat wij zijn, en worden - wat wij met alle onze verlangens wensen, - beter dan wij zijn?

Mijn volk nu, ik kan het wel zeggen zonder de minste snoeverij, heeft gedurende die twintig maanden in aardappelbroodgeest voor het Duitse niet hoeven onder te doen. Wel te verstaan deugt het woord niet voor ons geval: ons brood immers is geen aardappelbrood: het is misschien kalkbrood, of zandbrood, of op zijn best gruisbrood; maar het aardappelmeel komt in de samenstelling maar zelden voor, geloof ik, vooral weer in de laatste tijd. Noem dan de geest die ons

volk bezielt, “gemalen baksteen broodgeest”, zo gij het goedvindt, en geef toe dat hij er in zedelijke adel niet door verliest. - Ja, ook ons volk geeft, zonder morren, zonder verzet, zonder oproer, zonder de minste vijandelijke betoging, blijk van een uitstaansvermogen, van een “zedelijk heldendom”, die eveneens bewonderenswaardig zijn. Stel u die toestanden van voor de oorlog en van nu, na twintig maanden, maar eens goed voor: wij waren een zeer welvarend land, dat economisch aan de spits van Europa stond. Arm was zo goed als niemand, die het niet wilde zijn. Er was werk voor ieder, en, kon dat werk nu ook beter betaald, onze levensstandaard was zo, dat, zoals ik zegde, ieder er komen kon (behalve, misschien, sommige klassen van intellectuelen, - waar men overheen kan stappen). - Ineens nu wordt, door het feit van de oorlog, alle werk stopgezet, en het is de oorlog ook die, niettegenstaande alle pogingen en elke mogelijke goede wil (want het verzet is korter geweest dan men meent en had kunnen verwachten), het hernemen van de arbeid belemmeren en zelfs beletten kwam.

De schaarste en duurte zullen niet zo heel veel minder dan in Duitsland geweest zijn, en zij blijven drukken, om niet te zeggen, dat zij lastiger en lastiger om te dragen worden. Daarentegen wordt er niet meer of althans veel minder geld verdiend dan vroeger, terwijl de lasten voor openbare besturen en burgerij, alleen reeds vanwege de openbare liefdadigheid, groter en groter geworden zijn. Begrijpt ge ook het verschil tussen de Duitse aardappelbroodgeest en de Belgische? In Duitsland werken nog steeds de arbeiders, en winnen dus geld, waarmede zij kunnen kopen; al is hun portie afgemeten, zij hebben dan toch het middel ze zich aan te schaffen; terwijl het met ons arm volk, dat geen werk heeft, niets verdient, al lang geen spaarpenningen meer bezit, toch heel anders gaat: men biedt het een zekere hoeveelheid waren aan, maar zelfs dat weinige kunnen zij niet kopen; wij staan, als de Duitsers, op rantsoen, maar zelfs dat

rantsoen gaat aan onze neus voorbij: druiven die immer te groen zijn, neen: druiven die wanhopig hoog hangen, - want van smalende ironie hebben wij allang afgezien ... En vraag ik mij dan af: waar is de aardappelbroodgeest?, dan hoef ik waarlijk niet over de oostergrens te kijken.

- Ja maar, meent de Zwitserse hoogleraar, het gaat hier om gans iets anders. Het gaat namelijk om de vaststelling, dat die aardappelbroodgeest geenszins ontstaan is door "dwang en drill", zoals hij het uitdrukt; om de bevestiging, dat, met al de discipline, die zeer zeker achter de economische prestaties van het Duitse volk zit, die prestaties toch in de eerste plaats te danken zijn aan de vaderlandse zin van dat volk, aan de geest van offervaardigheid, die het ten algemenen bate bezielt. Doch daar antwoord ik op: zo inderdaad een hoger ideaal, zo de wil tot overwinnen het Duitse volk sedert lang op de tegenwoordige ontberingen had voorbereid, die het des te gemakkelijker draagt: wat dan te zeggen van de zedelijke moed der Belgen, die helemaal niet op de oorlog en de economische gevolgen ervan waren bedacht, en de tegenwoordige nood niettemin met ten minste evenveel geduld als de Duitsers dragen? Ik weet wel, dat niemand onze vaderlandsliefde betwist; ik voeg er zelfs aan toe te willen erkennen, dat zij die op dit ogenblik, onder de bezetting, voor het land allerlei administratieve hervormingen dromen en die aanvaarden willen van waar ze ook komen mogen, zich beroepen kunnen op patriottisme, - hetgeen de toekomst bewijzen of loochenen zal. Maar staan wij in deze buiten betwisting, ook in het buitenland: is het ogenblik niet even vast te stellen, dat wij, die van de oorlog niets te verwachten hebben, en voor wie de oorlog niets kan betekenen dan een smartelijke crisis zonder baten; - dat wij, zonder hoop of vooruitzicht van het herstel van het land zoals het was vóór de gebeurtenissen, zodat de oorlog voor ons tot niets zal hebben gediend dan, misschien, tot een zedelijke revisie van onze

waarde en ons gebrek, revisie die dan heel duur komt te staan; - dat wij bij de doelbewuste Duitsers, die van de oorlog al heel veel verwachten en verwachten kunnen, ja, verwachten moeten, waarlijk aan aardappelbroodgeest niet moeten achter worden gesteld.

Passiviteit, zullen sommigen misschien zeggen; wellicht zullen zij er aan toevoegen: en vrees. Maar het Duitse bestuur weet wel, dat de Belgen zich niet zo licht laten terroriseren, dat zij eerder geneigd zouden zijn te spelen met het vuur. - Gewoonte, menen misschien sommige anderen, der eeuwenlange onderwerping aan vreemde machten. Maar daargelaten, dat wij sedert ettelijke generaties die gewoonte hadden afgeleerd en ons meer dan elk volk van onze vrijheid in spreken en handelen bewust waren, kan de geschiedenis leren hoe hier in het land de onderdrukking steeds opgevat werd: als iets dat nooit de geest, nooit de ziel of het hart kan verknechten; zodat wij, van bij de vijftiende tot einde der zeventiende eeuw, op het gebied der kunst steeds de overwinnaars van onze onderdrukkers geweest zijn. Onze zedelijke vrijheid kan ons niet ontnomen worden: wij weten het, en daarom dragen wij juist de ontberingen en noden met zulke moed en zulke zelfbeheersing.

En dan is er, nietwaar, dat de bewusten onder ons in hoofdzaak, en als aan het zekerste bezit, aan morgen denken. Met Pascal mogen zij zeggen: "le seul avenir est notre fin". Zelfs dezen, die niet zo precies weten waar zij heen gaan, bereiden in zich die toekomst voor. Men verwijt hun toegevingen: zij doen het alleen, onbewust uit behoudsinstinct, bewust omdat die toegevingen de borgstelling voor die toekomst zijn. Wij willen, eenvoudig, leven, onze eigen gang gaan, onze eigen vermogens ontwikkelen tot persoonlijk en algemeen welzijn. Dit gaat voor het ogenblik maar half: aan de armoede, aan de ellende, die gans Europa bedreigt en heerst over ruim de helft ervan, hebben wij de eersten ons deel gehad, en het is ons in volle breedte toegemeten. Maar wij willen niet ondergaan, en daarom

morren wij niet, want wie mort vermindert zich zelf. Wij wachten. Wij wachten met geduld, omdat wij weten dat wij niet vergeefs wachten. En is het brood van gemalen baksteen, waarvan de geest ons bezielt, wat hard en wat zuur: te zoeter het toekomstige brood, dat wij zeer bewust aan het kneden zijn ...

In Het Vlaamsche Nieuws treffen wij een uitvoerige verordening aan van generaal von Bissing, de Duitse gouverneur-generaal in België, betreffende de verkoop van kunstmeststoffen.

Memoranda (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 29 Maart.

Op het middaguur, door de drukke straat: vier heren met een hoge zijden hoed op het hoofd. En heel die deinende mensenvolte, ik ging schrijven: heel de grote stad, die ze verbluft nastaat, haar verrassing toont aan open mond en lachende ogen, aan handen die naar omhoog gaan, aan blijven staan en zich omkeren achter dat vreemd verschijnsel: mensen die nu, onder oorlog en bezetting, met een hoge zijden hoed op het hoofd op straat durven te komen, en dan nog wel vier tegelijk en samen ... Want, kiezelsteentje onder de bouwmaterialen voor de zedengeschiedenis van deze tijd: de hoge zijde, beschouwd als feestelijke galahoed, is uit de circulatie verdwenen. Zelfs waar hij een beroepsteken, en zelfs een beroepsnoodwendigheid was, bij dokters, bijvoorbeeld, of bij behoudsgezinde kamerleden, was hij vervangen geworden door een nederiger hoofddekse, - gesteld dat hoeden ook hun ijdelheid hebben ... Nog slechts lijkbidders bleven er zich mee tooien, uit eerbied voor de dood, - nu het met de eerbied voor het leven wel amen en uit schijnt te zijn. Maar behalve deze dienaars der allerlaatste bovenaardse stonden, inleiders tevens tot het onderaardse, hadden de Brusselaars afgezien van het joviale, dat

schijnt te liggen in het dragen van dat ongemakkelijk en potsierlijk tuig.

Is het teken van grotere zedelijkheid bij de mannen? Het kan niet gezegd dat de vrouwen de oorlog zo tragisch opnemen, dan dat zij er pronkzucht en mode aan offeren zouden. En daardoor zijn zij het misschien juist, die de zedelijkheid ophouden. Want zedelijkheid kan niet liggen in vernietiging: zij vindt in de moed een van haar hoogste uitingen. En de vrouw, die voortgaat zich te kleden naar de eisen der mode, bewijst de ont-modiging tegen te willen werken; terwijl de ernst van de hoge-hoed-bannende man wel iets heeft van fnuikende treurnis ...

Vind dit nu een paradox, zo ge wilt: ik geef het alleen als verontschuldigende uitlegging van het feit, dat onze dames niet ophouden, zich naar de mode te kleden. Naar de allerlaatste mode. En nog wel, als immer trouwens, naar de mode van Parijs. - Want (nieuw kiezelsteentje onder de bouwmaterialen voor de zedengeschiedenis van deze tijd), want wij ontvangen nog steeds de Parijse modetijdschriften. Terwijl het zo goed als onmogelijk geworden is, zo niet geheel verboden, boeken te laten komen die in Frankrijk uitgegeven zijn, hebben de dames het gedaan gekregen, de bijzondere modeliteratuur over de grenzen te halen, dwars door de met elektriciteit beladen prikkeldraad. Ik zou het niet hebben geloofd, had ik het niet met eigen ogen gezien. Maar ik heb zelf zo'n album in handen gehad, uitgegeven door een Franse firma. Weliswaar was het gedrukt te Baarn, in Holland. En de verklaringen waren in het Duits vertaald.

Want, wat men ook doe, de mode is internationaal, zelfs in oorlogstijd. En ze wil daar ronduit voor uitkomen, zelfs te Parijs.

30 maart.

“Nous ne sommes jamais chez nous”. - Wat is het, dat mij ineens die woorden van Montaigne in het hoofd brengt? ... Ik wandel over straat, in een afgelegen wijk. Hier lopen mij geen Duitsers voorbij. En trouwens, hebben de Duitsers ons ooit, behalve de eerste bezettingsweken, kunnen beletten, ons te Brussel volkomen thuis te voelen? Blijven zij daarentegen zich hier niet gedragen en vertonen als vreemdelingen, voor dewelke het waarlijk niet gemakkelijk schijnt te gaan, zich aan te passen? ... Het is heden een tedere voorjaarsdag, een van die dagen waar we zo gemakkelijk weer jong bij worden, weer dwepen gaan, hoe gemakkelijk ook weemoed ons te pakken krijgt; een dag van exaltatie, waar men zichzelf bij voelt in volle ontplooiing, onafhankelijk van alle beperkende contingentie. En nochtans, dat bittere woord, plots: “nous ne sommes jamais chez nous”, met de openbaring van een fatale evidentie, die ik niet eens pogen zal, weg te redeneren ...

Wie verklaart ooit die geestesflitsen, waarin ons, zonder de minste aanleiding, buiten alle logica, tegen eigen denken in, iets geopenbaard wordt dat ons treft als de waarheid zelf? Vreemd spel van het geheugen, dat zich voordoet, ineens, als een soort verwittiging, als een voorzienigheid, als de wakende engel waar uw dagen zijn aan toevertrouwd ... - Ik denk na: wat toch, dat mij in deze woorden treft, die natuurlijk buiten alle verband werden gehaald; die op dit ogenblik, en voor mij, heel zeker een andere betekenis hebben dan voor Montaigne, toen hij ze neerschreef? En om te beginnen: welke is die betekenis die ze voor mij kregen? ... - Het genot van mijn ochtendwandeling is bedorven. Ik zie de sliertige, zondoorzeefde nevelen niet die de graszoden ontrijzen van het park waar ik ben beland. Ik weet niet meer waar ik loop. Mijn gedachten worden opgeslorpt, worden gemarteld door die loze geniepige woorden: “nous ne sommes jamais chez nous” ... - Geleidelijk ontwikkelt zich echter het kluwen van mijn denken. Er komt een zekere orde in de

denkbeelden; zij gaan elkander volgen, niet zoals de rede het eisen zou: meer naar de logica der mijnerij. Zij zeggen: "Wij voelen ons niet thuis. Hoe zouden wij ons ook thuis gevoelen? Wij wachten immers; onze angst is de angst der afwachtende houding, der schijnbaar kalme maar innerlijk woelige afwachting, die niemand ziet. En niemand ziet die angst. Maar gaat het ons niet allen zo? Wachten wij niet allen? Maar geen die het van de andere ziet. Wij glimlachen mekaar tegen, alsof wij volkomen gerust waren; en niemand bekent zijn angst. Doch de angst is dezelfde voor allen ... - Wat dan wachten wij af? Waarop wachten wij? Van het stoffelijke is dat wel te zeggen. Maar er is iets anders, iets dat wij niet zeggen kunnen, en dat juist onze angst verklaart. Wij kunnen ons wel een beeld vormen van wat morgen ons land zal zijn. Maar de anderen, dezen die weggegaan zijn en terug zullen komen: is hun beeld van de toekomst niet noodzakelijk anders; zal het met onze inzichten overeen te brengen zijn? Zij weten niet hoe het hier gaat; hun voorstelling van het heden kan met onze ervarende vaststelling niet overeen komen: wat met hun illusie van morgen? Wij hebben, gedwongen, de toeschouwende houding aangenomen. Wij hebben veel gezien dat wij liever niet hadden gezien; wij hebben geprobeerd ons over de werkelijkheid te begoochelen; maar die werkelijkheid is oppermachtig, en ten langen leste zijn wij zelfs de schoonste leugen gaan haten. Aldus zijn wij wijs geworden, heeft de toekomst voor ons een gedaante gekregen die een mogelijkheid, een waarschijnlijkheid inhoudt. Maar de anderen? Zullen zij met hun illusie tegen onze bittere kennis niet aanbotsen? Zal onze kennis tegen hun illusie bestand zijn?... - Wij, de thuis geblevenen, de bewakers der haardsteden, wij kunnen ons niet meer thuis gevoelen: zijn niet zo velen van huis weg, aan dewelke de lange afwezigheid een gewijzigd beeld van het huis zal hebben gegeven, dat zij niet meer zullen herkennen? Of zullen zij het huis niet dermate willen wijzigen, dat wij, die er geleden hebben, er ons ongelukkig zullen gaan voelen? ... "Nous ne sommes jamais chez nous", nu niet

dat het huis ontvolkt is, morgen niet dat het huis ons misschien niet meer zal gelijken ...”

Aldus mijmer ik: ijle gedachten waar ik voor schrik. Want kan het inderdaad niet blijken dat de verwijdering onenigheid ten gevolge zal hebben? Ik huiver bij dit denkbeeld ...

19 april 1916

Kardinaal Mercier.

Rome, 19 april. Aan het Vaticaan wordt de authenticiteit ontkend van het zogenaamde antwoord van kardinaal Mercier aan generaal von Bissing.

België en Duitsland.

Om het geldverkeer door middel van overschrijvingen in plaats van geldzendingen tussen België en Duitsland te bevorderen, heeft de directie der Duitse Rijksbank, op grond van een getroffen overeenkomst met de Société Générale de Belgique, besloten de tarieven voor het giroverkeer tussen beide landen, met ingang van 1 mei aanstaande, te verlagen.

Uit Luikerland.

Sint-Truiden, 11 april.

De fruitoogst van verleden jaar was zeldzaam overvloedig. Hier leeft men in het luilekkerland van het fruit, geheel de leemstreek door, het zuiden van Limburg en het noorden van de provincie Luik. Thans vangt de bloeitijd aan. Tussen 13 april en 15 mei is er geen oord uit het aards paradijs denkbaar, waar zo overprachtig en overvloedig bloeisel prijkt en geurt, eindeloze mijlen ver. Elke boom is een reusachtige dichte tuil, elke boomgaard van de duizenden en

duizenden is één bloeisel van kersenbomen, perelaars en appelaars, blank als sneeuw, rozig ook en droombeeldig heerlijk, wanneer een volle zonnedag daarin spelend feest viert. Wanneer men, staande op een hoogte, zoals te Borgloon, een der rijkste fruitstreken, over de gehele gouw heen kan kijken, is alles wat men ziet één geweldig opengaan van levenskracht, een toverende bruiloft, een rijkdom zonder weerga, alles bloem, alles onbeschrijflijk mooi, met daarin de eindeloos herhaalde slag van de botvink, het driftig minnelied van het merelmannenvolk, de vorstelijke zang van de nachtegaal. Wie ons landschap nooit in zijn bloeitoneel zag, krijgt er in de verste verte geen denkbeeld over. Die bloei, wanneer het weer maar niet te ongunstig is door te veel vocht of te late vorst, wordt miljoenen zakken fruit en brengt in de beurs van de boomgaardeigenaar een gewicht geld, dat aanzienlijk is en met weinig zorg en inspanning wordt verkregen.

Zo was het verleden jaar. In vreedestijd, wel verstaan, gaat ons vroeg fruit, kersen en peren, in hoofdzaak naar Engeland, doch het late fruit, de zogenaamde winterappel, die men hier keuleman noemt, een ongehoorde verbastering van het Franse woord “gueule de mouton”, op enkele dorpen ook vertaald door “schaapsmuil”, wordt opgekocht door Duitsland en zelfs Oostenrijk. Dit late fruit wordt geplukt tussen 15 september en 15 oktober en onmiddellijk zorgvuldig ingekuuld, om zo te winter door te maken. Maar in januari vertonen zich reeds de eerste vreemde kooplieden en vangt de verhandeling aan, die duurt tot in maart. Het fruit wordt verzonden in zakken van 50 kilo. Het getal verzonden wagens is ontelbaar. Een menigte arbeiders verdienen in pluk- en handelstijd mild hun brood. Al de handelaars hier maken zich rijk aan kers, appel en peer. De boer, die boomgaarden heeft, leeft zo gerust als God in Frankrijk! De Duitsers betalen de winterappel mild, tot 30 en 35 frank per honderd kilo. De plaatselijke kooplieden zijn dan ook niets dan

tussenpersonen. Heel vroeg, wel soms wanneer de boom nog bloeit, in elk geval zo spoedig de bloem is gespeend en de wordende vrucht nauwelijks meer dan een puntje is, of een knikker dik, gaan ze de dorpen op, waar ze al de boomgaarden tot in groeikracht en draagvermogen kennen, ja, waar ze elke boom zo afzonderlijk weten staan, met zijn uiterlijk en innerlijk, dat ze bij dichte benadering kunnen uitcijferen, hoeveel hij een bepaald jaar kan opbrengen. De meeste boeren zijn hierin bepaald onwetend. Ze bemoeien zich oneindig te weinig met de zielkunde van hun fruitbomen en zijn reeds zeer verheugd, wanneer ze de fruitkoopman aan huis krijgen met een aanbod, dat zij als zeer hoog beschouwen. Ofwel wordt al het fruit van een boerderij in massa verkocht en betaalt de koopman onmiddellijk de helft van de prijs, ofwel wordt een prijs per zak geplukt fruit bedongen. De boeren, die zelf plukken, zelf verzenden, zelf inkuilen en zelf de Duitsers in de winter willen te woord staan, zijn zeer zeldzaam. Dit gebrek aan doorzicht heeft niet alleen zijn oorzaak in onwetendheid, schuwheid of gebrek aan handelskennis, doch voornamelijk in het feit, dat onze boeren juist in de pluktijd waarin men steeds wakker bij de bomen moet staan, gans zijn ingenomen met het rooien en vervoeren van hun suikerbieten, die de voornaamste opbrengst van hun rijke grond uitmaken. Het is echter voorzien, vooral met het oog op de jonge boeren, dat de sleur binnenkort zal worden opgegeven, de kooplieden zullen worden onnodig geacht en de boomgaardeigenaar zelf zijn zaken, zonder enige tussenkomst zal ter harte nemen.

In 1914 was de fruitopbrengst beneden het gewone peil en ging het winterfruit vrij gemakkelijk weg. In 1915 was de voorraad te groot. De prijs bleef laag, 12,50 frank, en vertoonde niet de minste moed tot stijgen. Ruime, goed gevulde kuilen bleven in dorp en stad heel laat zonder liefhebbers. Duitsland scheen voldoende voorraad te hebben. Kooplieden kwamen zelden over. Doch, ineens, in de

vroegste lentedagen, reeds in februari, ging de kreet door de streek: de appel staat 20 frank per zak van 100 kilo. Bij sommige inkuilers werd het een bedwelmeling. Enkele dagen lang kwamen aanhoudend vrachten uit alle richtingen. De appel had zich prachtig gehouden. Hij lachte en lokte van gezondheid en van jeugdige kleur. Spoedig kalmte. Men wachtte hogere prijzen af. In maart betaalde men 35 frank. Nu was er geen doen meer aan. Met honden en ezels, met één- en vierspan trok men van de kuil weg, overal geladen. Wie nog appels kon verkopen, ontving een pak merken in ruil. Dit had de siroopstokerij gedaan. Ze wou voortgaan met haar fabricatie, omdat haar voortbrengselen, dankzij de zeldzaamheid en de hoge prijs van de boter, steeds in prijs stegen en de vraag sterker was dan de voorraad.

Terzelfder tijd richtten de stroopstokers het oog naar de suikerbiet. De suikerfabrikant had wel in september een hoge prijs, nooit vroeger gedroomd, 40 frank per duizend kilo, betaald. Iedereen, niet op de hoogte van alles wat op de boerderij omgaat, zou gedacht hebben in onze wereld geen suikerworteltje meer te vinden. Het bleek spoedig anders. Honderden kleine boeren hadden nog wel één of enkele vrachtjes in voorraad en brachten alles spoedig naar de ketel tegen, wie zal het geloven, 140 F per duizend kilo. Bij de stroopmannen voegden zich nog een zeker aantal alcoholstokers en nog wel van de machtigsten. Deze hadden van de Duitse overheid vergunning gekregen om de suikerbietenziel in alcohol te veranderen. Alles was brood op de plank van de boer. Wanneer het nageslacht deze werkelijkheid verneemt, zal het wel geloven aan mirakelen.

Zonneklaar blijkt uit dit alles, dat zelfs de kleinste boer hier zo gemakkelijk en zoveel geld verdient, dat hij zelf soms moet in vertwijfeling komen over deze nooit verwachte toevloed. Hem daarom benijden, betichten of belasteren gaat niet op. Hij is enkel

handelaar en doet zijn zaak zo eerlijk als elke andere handelaar. Doch dat men van gewone landbouwwerklieden, die vroeger moeilijk hun pachtgeld konden bijeenbrengen, verneemt, dat ze thans duizend mark hebben, - alles gaat hier met mark - is beslist geen zeldzaamheid. De meesten nochtans blijven even gelaten en bescheiden als vroeger. Is er echter land te koop, vooral niet te grote stukken, dan komen ze voor de pinnen. Het land is voor de kleine boer, die met vrouw en kinderen daarop mild loon verdient, het onmisbaar voetstuk van zijn bestaan. Het ideaal van de werkman is te kunnen aanspannen, zij het maar met kar en koe, om onafhankelijk te worden van de grote boerderij. De droom van de eenspanner is twee paarden te hebben en later meer. De ganse levenbetrachting van al deze landbouwers is een wagen te kunnen voeren met drie of vier paarden, al zijn de gelukkige stervelingen, die het zo ver brengen, zeer zeldzaam.

Het te koop komend lapje grond doet echter het hart kloppen van de geringste werkman. Zij, die geld beschikbaar hebben, steken het zo spoedig mogelijk daarin. De grote boer heeft dergelijke betrachting niet. Zo is het klaar, dat ook op de markt van de grond de prijzen verhogen, thans reeds met 25 procent en meer. Dat die verhoging daags na de oorlog verbazend zal stijgen, is buiten twijfel. Uitzinnig zullen de boeren elkaar de akker betwisten. Nochtans zullen ze een ruim deel van hun voorraad geld besteden aan verbetering van huis en erf; zover dit wenselijk is, om aangenamer en voordeliger te leven.

In onze streek woedt het hanengevecht. In een dorps- of stadsherberg, zo lang de winter duurt, wordt nu hier dan elders, elke zon- of heiligdag, een hanenprijskamp ingericht. Nu eens vecht maar een enkel koppel, doch ook wel wordt het spel ingericht voor drie of meer koppels. Een perk, van gemiddeld drie meter doorsnede, gemaakt uit houten tralies, staat in tuin of boomgaard. Daarin worden de scherp gespoorde, grote, sterke en vinnige, vurige

beesten afgeworpen en kappen of kerven ze mekaar stuk, totdat er één van beide gans uitgeput is, of ter plaatse dood blijft. Aan inzet en wedding worden soms duizenden frank besteed. Veel wordt er ook gebrast. Soms vreselijk gevochten. De wet verbiedt de hanengevechten. De Duitse gendarmen komen wel vaak de boel verstrooien. Dan slaat de menigte, als door de bliksem getroffen, uiteen, doch het spel begint opnieuw, zodra het gevaar weg is. Een wreedaardig, bloedig vermaak, dat niet genoeg beteugeld kan worden.

20 april 1916

Reizen naar België.

Onze correspondent schrijft uit Brussel op 19 april.

Enkele dagen geleden wees ik hier op enkele nieuwe bepalingen, welke op het ogenblik het reizigersverkeer hier te lande regelen. In aansluiting hiermee is nog van belang een zoeven afgekondigde bekendmaking van 15 april, waarvan de voornaamste artikelen deze zijn:

Zoals reeds op 10 oktober 1915 verordend werd, moet ieder persoon, van welke nationaliteit ook, die de volle leeftijd van 15 jaar bereikt heeft, onverschillig of hij zich binnen of buiten zijn woonplaats ophoudt, een identiteitskaart (eenzelvigheidsbewijs) bij zich dragen. Al wie in het land komt, van welke nationaliteit ook, moet zich binnen de 48 uur na zijn aankomst op het voor de gemeente van zijn eerste oponthoud bevoegde postkantoor aangeven. Daar wordt ofwel zijn identiteitskaart of reispas van een merkteken voorzien (geviserd), ofwel wordt hem bevolen zich zonder uitstel op het Belgisch politiebureau van zijn verblijfplaats een identiteitskaart te verschaffen.

Bezit van meerdere of ongeldige identiteitskaarten of veranderingen of overtredingen van de geldigheidsduur worden gestraft.

Buiten deze kaart wordt, om het generaal-gouvernement te kunnen betreden, te verlaten of te doorreizen, een paspoort vereist.

Zoek raken van deze papieren moet onmiddellijk bij het postkantoor worden aangegeven.

Hetzelfde besluit bevat nog uitgebreide bepalingen betreffende het reizen binnen België, rijwiel- en autoverkeer, verkeer in het grensgebied, enz. Men doet het beste daaromtrent bij een pasbureau hier te lande informaties in te winnen, alvorens men zich op reis begeeft.

Strengere straffen, gaande tot 3 jaar en 20.000 mark boete, staan op overtredingen, dus oppassen is de boodschap.

Het leven te Antwerpen. (Van onze correspondent Emanuel de Bom).

Primum vivere.

Ik weet het zo goed als gij! De mens leeft niet van brood en patatten alleen. Wij behoeven zelfs meer dan panem et circenses om het hoofd recht te houden ... Maar daar later over.

U weet het nu al uit mijn vorige brief: wij "leven" nog te Antwerpen. Alleen, om in leven te kunnen blijven, moeten eerst brood en patatten voorradig zijn. Het bescheiden doel van deze regels is eenvoudig, er nog eens op wijzen hoe en waarvan wij in leven blijven tegenwoordig.

Overmorgen is het goede vrijdag, en dag dat was "in vroeger tijden", voor de talloze Luculussen van deze uitverkoren gewesten het signaal om in de bekendste restaurants een dito maal aan te richten ... Wie,

om de liefde Gods, zou er nu aan denken! ... Al die vrienden van de goede sier, zij die aan al wat vasten heet in vreedstijd een broertje dood hadden, les frères de la bonne trogne, zoals Charles de Coster ze sappig zou genoemd hebben, al wie zijn opperste zaligheid vond in een fuif zonder einde, de traditie van Jordaens, Frans Hals, Jan Steen en Van der Helst getrouw – al dezen hebben nu de riem nauwer rond de buik leren spannen. Na de zeven vette, zijn de zeven magere koeien gearriveerd. En de grote Brueghel schilderde reeds hun evolutie in zijn twee meesterlijk satirische prenten: de keuken der vetten en de keuken der mageren.

Wij leven niet meer om te eten, wij zijn blij dat we eten hebben om te leven.

Maar, dat we voorlopig nog altijd over, zij het dan bekrompen, toch nog schappelijke leeftocht beschikken – verkrijgbaar alleen tegen stukken van mensen, en niet zonder inspanning en geduld te bemachtigen door wie nog genoegzame inkomsten of contanten bezitten – hebben we te danken aan de voorzienige heren van het Nationaal Comité voor Hulp en Voeding, die er voor zorgen, dat wat het buitenland hierheen mag invoeren, uit Amerika of uit Noord-Nederland, op de secuurste wijze in onze nationale magen terecht komt.

Dat daar een reusachtige taak op bewonderenswaardige wijze volbracht wordt, een werk van dag aan dag, van uur aan uur, is u genoegzaam op alle wijzen overgebiefd. Dat wij de Amerikanen en onze Noorderbroeders dankbaar zijn, die ons spek en rijst, tarwe en rogge, erwten, bonen, brood en aardappelen toesturen en wat een mens volstrekt en allereerst nodig heeft om ... tot filosoferen te kunnen overgaan – die erkentelijkheid, we hopen het, zullen wij u met daden, zodra dit ons gegeven zal zijn, pogen te bewijzen. Maar wij hebben “woorden, alleen woorden”, nu, “en daden geen”, zoals

Herman Gorter ergens dicht. Zomin als de liefde is de dankbaarheid bestendig van duur, dat weet iedereen. Daarom scherp ik het mijn landgenoten graag even in: als wij thans leven, dan weten we aan wie we dat te danken hebben ...

Toen ik u enige maanden geleden, in een reeks brieven, schreef over wat hier voor de zuigelingen – de grote mensen van morgen! – wordt gedaan, hebt ge goed begrepen, wat een overwegend belang dit menslievend werk voor de toekomst heeft. Wij moeten het ras handhaven, ons ras mag niet uitsterven, en de arme kleinen, die het moeten beleven ter wereld te komen, op een tijd, dat de halve wereld op stelten staat, moeten wij zoveel in onze macht staat behoeden voor ondergang. Dat is onze eerste plicht!

Maar ook onszelf moeten wij zorgvuldig voor de toekomst in ere houden, wij hebben allen nog zoveel te doen en te werken voor ons land en ons volk, en we moeten dus, in de eerste plaats, zorgen dat we ons kunnen voeden. Misschien was het niet eens nodig te zeggen, waarom we ons moeten voeden. Maar we denken nu meer na dan vroeger. Ons land zit vol filosofen, die nadenken over zijn of niet zijn, die schijn en wezen uitpluizen, en we zijn allen ontpopt tot abstracteurs de quintessence ... Maar nog eens: primum vivere, deinde philosophari!

Men mag een wijsgeer, die uitvoerig filosofeert, altijd gerust verdenken, dat hij dit niet doet met een lege maag ... Onze bevolking zal het misschien in wijsbegeerte nog ver brengen, maar dan moet het eerst ook goed gevoed zijn.

Onze werklozen gaan doppen. U weet wat “doppen” is, nietwaar? Stempelen op de diverse kantoren, waar steun verleend wordt, hoofdzakelijk onder de vorm van bons voor eetwaren. Hoeveel duizenden dit doen, weet ik u een andere maal te zeggen.

Maar onze middenstand, die nooit om onderstand heeft gevraagd, die in stilte lijdt, is van al wie nu gebrek lijden niet de minst belangwekkende. Ook aan hen wordt gedacht, gelukkig. En vandaag nog heb ik met enige honderden medeburgers van die categorie het eenvoudige maal gedeeld in een spijshuis, "het Antwerpsche Noenmaal" genaamd en gelegen in een fraaie wijk, de Boulevard Leopold. Voor veertig centiemen hebben we genoten van aardappelen, vlees en soep, opgediend op keurige wijze door vriendelijke, lieftallige Antwerpse jongedames. Voor 5 centiemen hebben we daarbij een glas goed gerstebier gedronken. Er stonden zelfs bloemen op de tafels: is dat niet roerend? En ik verzeker u, dit is uitnemend goed werk, waar de inrichters eer aan halen.

Dergelijke spijszalen zijn er nu meerdere, als bv. de zogenaamde Burgerspijshuizen. Men gaat daar naartoe, zonder enige bekommering of valse schaamte. Gaf onze burgervader Jan de Vos niet het voorbeeld, toen hij zelf een der eerste dagen mee aan tafel ging zitten?

22 april 1916

Brussel, 21 april. Van bevoegde zijde wordt hetgeen de Tijd uit België heeft gemeld, nl. dat te Mechelen bij het onderzoek in de zaak van kanunnik Loncin, secretaris van de aartsbisschop, beschuldigd van brieven te smokkelen, ook aan Kardinaal Mercier vragen zijn gesteld en verder, dat in het aartsbisschoppelijk paleis, waar tegenwoordig veel hogere officieren in en uitlopen, een vertegenwoordiger van de gouverneur-generaal lang met de kardinaal heeft gesproken, van alle grond ontbloot verklaard.

Memoranda (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 9/11 april.

Van bij het uitbreken van de oorlog, ge weet het, had onze koningin het ganse middenvak van het koninklijk paleis als ambulance laten inrichten. Daar werden, onder leiding en medehulp van de koningin zelf, de eerste gekwetsten van bij Luik en van voor Diest liefderijk verpleegd: het verblijf van onze vorstin was het huis geworden van de dienaren van het land; dezen was het, bij al hun smarten, zoet, verzorgd te worden in het opperste huis van het land; voor de koningin was het een eer, te harent dezen te ontvangen die voor het vaderland hun leven op het spel hadden gezet. Korte tijd daarop zag het koninklijk gezin zich genoopt, verblijf te kiezen in Antwerpen: de ambulance van het paleis bleef, onder het bestuur van de geneesheer van de koning, dienst doen; zij kon een Belgische ambulance blijven, in deze zin, dat er slechts gewonden der geallieerde legers werden verpleegd door Belgisch personeel. Thans wordt zij nog op dezelfde wijze gebruikt: onze gewonde soldaten, door de Duitsers krijgsgevangen gemaakt, worden, na gebleken onbekwaamheid voor verdere militaire dienst uit Duitsland naar Brussel in het koninklijk paleis overgebracht; na voldoende herstel worden zij zelfs op parool vrijgelaten; zij beschikken verder te Woluwe over een uitgestrekte villa met prachtig park, dat hun herstellingsoord is; zij zijn, in één woord, thuis, en zij zijn het koninklijk.

Ik heb de ambulance van het koninklijk paleis bezocht: het was er druk van bezoekers, meest dames uit de gegoede stand en die volkomen vertrouwd waren met het huis en de tegenwoordige bewoners, aan de verpleegden allerlei lekkers, sigaren en sigaretten

bij de vleet, vruchten en gezelschapsspelen, en zelfs boeken uitdeelden, onder het gegons der opgewekte gesprekken, in een atmosfeer van weldadige liefde. Eén zusterke; verder wereldlijke verpleegsters. Blank schuiven zij door de zalen, tussen de bedjes, langs de grote diepe leunstoelen der herstellenden; hier is alles rust en innigheid; de oorlog is ver; men ademt hier de vrede.

Want men heeft zelfs zoveel als doenlijk alles geweerd, wat aan een hospitaal kon herinneren, en aan de ellende daarvan. - Slechts als men, langs de grote eretrap, tussen de zwartgranieten, Egyptische godenbeelden met de jakhalskop, hoog en star op hun verbrokkeld voetstuk, de bovenverdieping betreedt, moet men door het vertrek - de vroegere muzieksaal als ik mij niet vergis, - waar de wagentjes staan, de rollende berries, waar de gechloroformeerde gekwetsten naar de operatiezaal worden vervoerd. De operatiezaal zelf, zij is ingericht in de serre daarnaast: men ziet ze niet; door het matgekalkte glas der grote deuren merkt men echter het wittere, het scherpere, koelere licht; men denkt onwillekeurig aan flitsen van messen, aan de witte kielen der heelmeesters, aan het blanke gewaad der helpsters, en dan ineens, aan klare fonteinen bloed. Maar die indruk duurt nauwelijks; misschien - en ik hoop het - onderga ik hem alleen; men treedt, tussen de strakke spiegels en het Louis XIV verguldsel, de antichambre binnen van de grote ontvangzaal; achter de tochtwerende schermen hoort men het blij gegons der stemmen: zijne majesteit, de verdediger van het vaderland ontvangt.

Het is er, zoals ik zegde, druk van bezoekers; maar niets wat aan stijve hofhouding herinneren kon. In de gemakkelijke stoel, liefst zelfs op hun bed, zo dit hun toegelaten is, ontvangen soldaten met dankbare eenvoud, allen in het donkerwollen uniform, dat door niets dan de snit nog iets militair heeft. Enkelen, die zich genezen kunnen achten, en bij mooi weer dan ook uit mogen, zitten zelfs in burgerkledij: een

nieuw, stijf pak, waarin zij er naïef zondags uitzien; kuieren, op hun stok, door de vergulde zalen; groeten de gewone klanten (want er zijn dames, die voor niets ter wereld één bezoekdag voorbij zouden laten gaan; heel Brussel kent o.m. de dame, die bij beurt één of meer genezen verpleegden meeneemt naar een grote patisserie van de Boulevard, waar ze met hen de namiddagthee gaat gebruiken). Ik heb een introductiekaart voor een der zwaarst getroffenen: de twee benen verlamd door een kogel in het ruggenmerg, die men niet heeft kunnen uithalen. Het zusterke stelt mij voor. Het flinke Waaltje met het zwarte snorretje, het verzorgde kuifkapsel, de rozige wangen: het knappe "chasseurke", fier op zijn uiterlijk, dankt mij voor de aangeboden sigaretten (naast hem op zijn bed is het als een bazaar van allerlei nuttigs en aangenaams), en toont mij, niet zonder fierheid, zijn dagelijkse bezigheid. Hij is juwelier van stiel: nu nog, in zijn leunstoel, maakt hij ringen; de mensen brengen hem zilverpapier mee; hij perst het samen in een toestelletje, dat naast hem staat; hij kneedt en smeedt het rond, hij vijlt en polijst het tot ringen, die dan verzilverd worden; in de stempel ervan graveert hij een Belgisch leeuwje, rood of zwart, of een wapperende nationale driekleur; liefdadige bezoekers verkopen die ringen in de stad. Van de opbrengst, die hem iedere week gebracht wordt, gaat een deel zelfs naar Duitse gekwetsten van de oorlog, die in een der Brusselse lazareten verpleegd worden: elke soldaat die zijn plicht heeft gedaan, heeft immers recht op waardering en kameraadschap. En aldus deelt mijn soldaatje broederlijk met dezen, die geen geld kunnen verdienen om hun toestand van gekwetste wat te veraangename...

Wat verder, op de rand van zijn bedje, het aangezicht waskleurig en gezwollen, ontroerend en gedwee van houding, zit een andere soldaat, het hoofd naar voren hangend, voor de ogen een zwarte bril. Hij is blind, deze. Een kogel vlak in het rechteroog, het andere oog

uitgeëtterd. Liefdevol buigt zich over hem een jong meisje der wereld, schikt op de nachttafel het lekkers, dat men hem heeft gebracht, dankt in zijn plaats met weemoedige glimlach voor de geboden liefdegaven. Zij heeft de verpleging van de ongelukkige op zich genomen, de dagen dat het mag; zij heeft zich tot de liefdezuster gemaakt van de blinde, die niet meer zien kan met welke tederheid zij hem omringt, maar het voelt; hij volgt met zijn dode ogen al waar hij haar spreken of bewegen hoort, en dan gelaten glimlacht ...

Grappig deze, die door een kogel heel eenvoudig in de hersenen is getroffen. Men heeft hem getrepaneerd en de operatie is uitnemend geslaagd. Hij moet er aldoor maar om lachen, toont, tussen het dikke, zwarte borstelhaar de plaats der wonde, brabbelt met dikke tong. Want praten gaat nog niet zo heel goed, al is dat al veel beter; de mensen begrijpen haast nooit, vragen hem telkens wat hij zeggen wil. Hij herhaalt; ze verstaan hem nog minder. En hij, hij lacht; hij vindt niets zo grappig dan al die fijne dames, die daar om hem heen staan, hij eenvoudige boerenjongen. Hij moet telkens herhalen hoe dat gebeurd is; telkens toont hij zijn wonden. Maar zij kunnen niet begrijpen: is dat niet werkelijk allerkoddigst? ...

De meeste verwondingen zijn beenwonden: geen, die daar heel veel belang aan hechten. Het ene been is nog wat korter dan het andere: maar dat komt immers weer in orde, nietwaar? Men spant er gewichten aan: dat doet ze uiltlengen. Na de oorlog zal men er niets meer van merken: zij zullen op de kermis nog dansen, gelijk al de anderen. – “En 't is maar alleen, dat het mij ambeteert, op mijn krukken te moeten springen al in die schone stad van Brussel!”, verklaart mij een aan de dij gekwetste Gentenaar, die, heel gekleed, op zijn bed zit: het was zijn uitgangsdag; hij had er zich blijkbaar heel wat van voorgesteld, ondanks de verveling, de hoofdstad op krukken te moeten doorhuppelen; maar dan is het beginnen regenen bij volle tobben: mistroostig zit hij daar, te turen naar de witte ruit met het

grote rode kruis, waar men niet doorheen kan zien; waar men alleen de vlagen tegenaan hoort zwiepen. “En dan komen die daar ons nog ambeteren met hun geronk!”, voegt hij er morrend aan toe. “Die daar” zijn werklui, die met een snorrend tuig het stof wegzuigen van tussen pleisterwerk en spiegellijsten: de voorjaars schoonmaak, tegen pasen, zegt glimlachend de zuster. Maar hij, de Gentenaar, ziet het nut daarvan over het hoofd: het was zijn uitgangsdag; nu houdt de regen hem gevangen, hij die de open lucht gewend is: voerman van ambacht, - en daarbij analfabeet, die geen plezier heeft aan een mooi boek uit de ambulancebibliotheek (al leert hij nu ook lezen, waar hij niet weinig fier op is).

Eén die zich om het kwade buiweer niet veel gelegen laat, is het vlugge Fransmannetje met de rateltong. Een kring toehoorders om hem heen, als verbluft door zijn spraakvaardigheid. Hij vertelt zijn geval: hij is geen soldaat, hij: hij is niets dan een Frans spion. Goed: men snapt hem; men zet hem gevangen. Maar daar wil het toeval, dat hij ineens zijn been breekt. Anders niet dan een ongeluk; heeft niets te maken met de oorlog. Vreemd toch, hoe men in een krijgsambulance terecht kan komen! Hij is trouwens wat blij, hier beland te zijn! Het had hem heel wat slechter kunnen bekomen! ...

Hij vertelt; maar men hoort ineens een licht gekreun: één die men gisteren weer nieuwe splinters uit de dij heeft gehaald; dat ondergaan zij zo goed als allen, herhaaldelijk, vóór de afdoende genezing. Deze lijdt; zijn wonde doet hem pijn: men kan het hem aanzien, aan zijn vertrokken gelaat en de diepe wallen om zijn ogen. - Waarom ze hem niet afzonderen, in een zaal waar hij kalmer zou liggen dan hier, bij de drukte der bezoeken, die hem misschien koorts bezorgt? Ja! juist dat willen zij niet!, is het antwoord; zij willen mensen zien, willen hun deel hebben in de feestelijkheid van den bezoekdag! ...

Een bed, waarnaast een stoel, waarachter een rekje, en dat alles vol boeken. Het is, heet het, de plaats van "het Rusje". Het Rusje is uit: het geeft mij gelegenheid kennis te maken met zijn bibliotheek: allemaal wetenschap, en van de droogste. De verklaring is eenvoudig: leerling-ingenieur te Luik, heeft deze Rus zich als vrijwilliger bij het Belgisch leger aangegeven. Naar Rusland kon hij immers niet meer terug: zich dan maar engageren in het leger van de bondgenoot, heeft hij als velen van zijn landslieden gedacht. Helaas, of ongelukkig: lang heeft hij niet hoeven te vechten: gekwetst onder Luik, was hij onder de eersten om hier te belanden. Gekluisterd aan het ziekbed, heeft hij zich niet laten ontmoedigen: met de volharding en de ernst van zijn landgenoten, heeft hij zijn studie voortgezet, zo goed dat ging. En het gaat, schijnt het, heel goed: van 's ochtends tot 's avonds in de boeken. Hij is hier de enige misschien, die niet zo heel erg op de dag der bezoeken gesteld is; hoe dankbaar dan ook voor al de bewijzen van vriendschap die hij van de Belgen, die hij hielp verdedigen, ontvangen mag.

Andere intellectuelen: een artiest, deze, een vioolvirtuoos, die zijn makkers op concerten vergast, en nog zingt op de koop toe, en dan nog wel in het Engels. Want hij is tevens polyglot, is juist een Engelse roman aan het lezen, als ik hem word voorgesteld. Om zijn bed heen is het expositie: een aantal tekeningen, heel aardige aquarellen, decoratieve composities. Want merk wel: hij is ook schilder. Naast zijn viool ligt, vlak onder zijn hand, zijn verfdoois; op zijn nachttafel een vaasje met tedere orchideeën. Want de dames brengen hem fijne, dure bloemen mee, waar dikke druppels dauw op flikkeren; hij schildert ze; vertelt ervan op nogal geblaseerde toon, terwijl hij aan zijn dun, blond artiestensnorretje plukt, zeer bewust van zijn meerderheid ...

Aldus wandel ik de zalen door, voorbij al die dapperen, die voor hun medeburgers, voor dezen die mij lief zijn, voor mijzelf hun leven

gewaagd hebben, en ... het zowaar schijnen vergeten te zijn. Want wie in de hemel belandt, zal het vagevuur al gauw vergeten hebben.

- Van de ellende van de oorlog, van alle menselijke ellende, merkt men hier zo goed als niets, behalve dan de ongelukkigen, die voor hun leven lang getroffen zijn, maar die - o onuitroeibare levenszin! - het niet schijnen te voelen ... Slechts bij één bed heb ik het gevoel van de miserie, die ons bestaan is: bij het bed van iemand, die niet gekwetst werd, die alleen in de loopgraven reumatiek kreeg, en daar nu maanden reeds in deze koninklijke zaal dag en nacht te lijden ligt: de enige eigenlijke zieke hier; de enige haast, die waarlijk het medelijden afdwingt, onmiddellijk zonder redenering. - Toegedoken tot over zijn grote, rosse baard, staart hij, in het gele, droog rimpelig gelaat, de smartelijke ogen met verglaasde blikken. Spreken doet hij niet: men zou te zeer horen welke pijn hij lijdt, en dat mag niet. Naast hem immers zit zijn vrouw, zijn jonge blozende vrouw, haar kleine dikke zoon op de schoot, die hem meewarig beziet, en haar tranen moeilijk bedwingt. Het is een vrouw uit het volk. Zij ziet er zindelijk uit. Zij ook heeft lekkers meegebracht, naar haar schaarse middelen het toelieten. Maar hij heeft geen trek gelijk de anderen. Hij voelt zich dichter bij de dood dan bij het leven, hij. En hij durft niet kijken naar zijn vrouw en naar zijn kind, die voor hem het leven zijn ...

Uit Luikerland.

Luik, 14 april.

Er is zo alzijdig veel te zeggen in deze eindeloze oorlogsdagen en men tekent op zijn agenda zoveel belangrijks aan, waarover geschreven moet worden, opdat men het maar niet uit het oog zou verliezen. Doch bij het overlezen van de oudste en nieuwste nota's bevindt men plots dat men over enkele hoogst belangrijke splinternieuwe en louter oorspronkelijke instellingen, of wat anders, is heengegaan, alhoewel daarover hoogdringend wel wat mag aan de man komen.

Een andere bevinding is dan deze van het zo erg geschokte, weleens volkomen vernietigde verband in het leven, zoals het voor de oorlog bestond en het worden, op de puinen, van een gans ander leven, dat niet alleen geen enkele steen van het oude meer in zijn voetstuk heeft, doch wordt ingericht en genoten, wordt aangepredikt en hoogst geprezen door voorname lieden, die vroeger maar droombeeldig noemden de theorieën, door maatschappelijke hervormers daarover verkondigd. Zo was bv. in België, voor de oorlog, een dagblad, verkocht tegen 10 centiemen, niet denkbaar. Ons grootste blad "La Meuse", behoudsgezind liberaal, verscheen driemaal daags, 's avonds geregeld op vier tot acht bladzijden, met de kamerdebatten van dezelfde dag. Dit alles voor 5 centiemen. Thans komen hier nog wel een paar bladen uit Brussel, tegen 5 centiemen, doch de menigte acht die prijs zo miezerig en vraagt zich af, wat men daarvoor wel kan te lezen krijgen. Verleden zondag hield ik stil, op de markt Quai de la Batte, voor een boekverkoperstoog. De man had wel wat van mijn gading, doch hij wou het drievoud hebben voor een oud werk en vroeg twee frank voor een catalogus van een schilderijtentoonstelling, die nieuw, zeker niet één frank had gekost. Men gaat naar het schoenenmagazijn. Na de vorige dag, of even één ogenblik vroeger de stenen uit de grond te hebben geklaagd over de ongemene en aanhoudend stijgende duurte van het leven, betaalt men, met een glimlachje voor een paar gewone schoenen 25 frank. Dan moet vriend en buur nog een week lang horen: "Nooit kocht ik zo peperduur schoeisel." Het bier? ... Wie weet wat het inhoudt? Het is slecht, zeggen velen. Ze moeten het dus weten. Ze behoren nog tot die honderden en duizenden, die geregeld, elke dag, op dezelfde uren, op "staminee" gaan, en even geregeld hetzelfde getal "pintjes" drinken, veel kleiner en veel duurder dan voor de oorlog. Onze koffiehuzen in het centrum hebben te doen. Sommige zijn elke dag vol. Doch 's maandags, de beursdag, tussen tien en zes uur, wordt dit hele centrum, zoals het

waait en draait, magazijnen, hotels, cafés, pleinen, straten, zo ingenomen door een gans leger beursmannen, aldus in drukte en doening nooit gezien in Luik. Deze ook nochtans bevinden en voelen dat het oorlog is. Rechttuit gesproken, wanneer ik die zee mannen zie wemelen, uit heinde en verre naar de beurs gekomen, komt het mij voor, dat ze, zo allen samen genomen, vlottend en golvend, strijkend en gluipend, zittend en drinkend, fluisterend en opschrijvend, kopend en verkopend, ja, dat ze nooit vroeger zo in de puntjes waren afgezet, zo buitengewoon fijn waren gekleed. Ik zegde u vroeger, meen ik, dat ook de maandag hier de vrouwendag is en er geen enkele moeder of dochter is – natuurlijk andere soort van dat geslacht ook – of ze hecht er bijzonder aan, 's maandags even een luchtje te gaan schappen in de woelige stadsstraten. En dat het zwakke geslacht in opschik, en waar het hier op puntigheid aankomt, niet achteruitstaat bij het mannenvolk, is gemakkelijk te begrijpen. Toch is het oorlog en klagen ook die mensen, terwijl ze genot smaken, terwijl ze duur betalen of betaald hebben.

Bij hen nochtans zien we niet zozeer het ganse veranderd leven als wel elders, bij de minder begoeden, bij de werkloos geslagenen; het meest misschien nog bij die rijke en hoogburgerlijke klasse hier, die thans voor een ruim deel de handen uit de mouwen steekt en druk bezig is, onmiddellijk, zonder achterdocht, schuwheid of geveinsdheid, zich nuttig te maken. Zij nochtans, door de grootnijverheid verheven op een hoop goud zo hoog als de asbergen bij onze koolputten en smeltovens; zij vroeger zo fier, zo misplaatst aristocratisch en met een dichte tint nog soms van kleinburgerlijke bekrompenheid, weleens van proletarische streken. Dames en heren staan met de handen uit de mouwen, de ganse volle dag. Ze zijn bewonderenswaardig in die gewoonheid. Ze leven er in, alsof het hun ganse leven zo eenvoudig ware toegegaan. Ze zijn lief, voorkomend, druk genaakbaar. Ze spreken gewoon en over gans gewone, thans

alledaags geworden noodzakelijkheden: hulp, troost, nieuwe bronnen van arbeid. Wat een ommekeer van hoog tot laag, in het huiselijk leven, in het verkeer, in de handel, overal! Want het zijn juist die hoogburgerlijke lui, vroeger zo gepantserd tegen de geringste aanval op hun gewoon leven, die thans zo naar de eenvoud zijn afgeslagen, dat men nader moet toekijken, en scherp, om wezenlijk de overtuiging op te doen dat het de werkelijkheid is.

Dit is het; uit haar zijn bijna wonderen gegroeid. Zo dit: wapenmakers, wapensmeden, wapengraveerders zijn speelgoedmakers geworden. In augustus 1915 werd hier een comité tot stand gebracht, bestaande uit kunstenaars, ingenieurs, grote nijveraars, met het doel aan onze verminkte soldaten, onze onvrijwillige ambachtslieden arbeid te verschaffen tegen een behoorlijk loon. Zo ontstond de samenwerkende maatschappij "Le Jouet Liégeois", het Luiks Speelgoed. De beheerraad bestaat uit zeer voornamen heren en dames van onze hogere burgerij. Een kapitaal werd onderschreven en de inrichting zou zeven afdelingen bevatten: de poppenmakerij, de houtbewerking, het loodpapierwerk, de verwerking van het lood, het plaatijzerwerk, de speelgoedmakerij, de voortbrengst van goedkoop klaasgoed.

Algemeen heeft men hier het oog uitsluitend op kunst en dergelijk werk gehouden en zoveel mogelijk gewerkt naar bestaande of oude modellen, door verscheidene van onze beste kunstenaars nagemaakt. De houtbewerkers scheppen Ardeense steden en dorpen, met ledenpoppen als volk daarin en meubelen tot in de kleinste bijzonderheden, de sloten, de haken en de nagels, meesterlijk afgewerkt. Hoe kunnen ze het bekomen? – Uit verhard loodpapier maakt men een heel oorlogsveld, met alles wat nodig is tot een grote veldslag, een overwinning of een nederlaag. – Het speelgoed is niet alleen dit, wat kinderen kan gelukkig maken. Ik zag nog gisteren, op de schrijftafel van een vriend, een bajonet,

nauwelijks één decimeter lang. “Ik zag” is niet het woord, ik richtte mijn ook daarop. Toen nam mijn vriend het kleinood op en reikte het mij over: “Bekijk even van dichtbij.” Ik zat verbaast. Een bajonet, als die van onze soldaten, toen we zagen welke bajonet ze hadden toen ze nog met hun “slakkensteker” aan vaders middagtafel kwamen zitten ... Ja! dat “was” eens zo ... Doch die bajonet was zo wonderfijn afgewerkt en zo’n mooi dolkje geslepen als kristal en gescherpt en aangepunt en in alles geëvenredigd, met alles op zijn plaats. Ik kan het lieve ding niet voldoende beschrijven, doch ik kan zeggen, dat, toen ik het voelde, woelige wil in mij kwam en vuur in mijn kop. – Het klaasgoed door het honderdtal arbeiders, dat bestendig in de instelling bezig is, voortgebracht, heeft verleden december aan elfhonderd kinderen vreugde, genot en geluk bezorgd, aan elfhonderd arme schaapjes, die nooit straf hebben verdiend.

Wij hebben sedert 31 maart een gaarkeuken. Zij heet officieel “Le diner économique”, en is onder dak op de boulevard de la Sauvenière, in het ruime gebouw van het voor de oorlog onafgebroken feestvierend “Palais de la Glace”. Toen het grote doek, met grote bloedrode letters, naam en openingsdag verkondigde, ging er bij velen een glimlach op, met de gedachte, wat die onderneming wel zou uitbrengen. Ze glimlachten met diepere plooi, wanneer ze daarnaast 0,60 F zagen. “Wat zal men daar op zijn bord krijgen,” vroegen ze zichzelf en elkaar zeker ongelovig af. De Waal schertst graag, doch meent het zelden zo ernstig. Thans is de instelling in volle bloei. De overgrote zaal, waarin meer dan vijfhonderd mensen aan tafel kunnen, is gans vervormd naar de omstandigheden. Amerikaanse kleren boven de grote dienstboog. Franse en Waalse, geen Vlaamse, opschriften op de wanden, spreekwoorden, zedenspreuken, zegswijzen, alles ernstig, met smaak gedaan, aangenaam, kraaknet. In de voormiddag kan men er reeds een gans middagmaal afhalen. Doch pas is het middaguur geslagen of de

stroming begint naar binnen, waar reeds, ik weet niet hoeveel juffrouwen gereed staan om kosteloos de tafeldienst te doen. Een comité van voorname burgers staat aan het hoofd. Alles gaat in onverstoorde orde. Wat men opdient, beste soep, een gerecht met een stukje vlees, is smakelijk, voedzaam en meer dan voldoende. We weten het bij ondervinding. Veel burgerij komt er genoeglijk aanzitten. Voorlopig zijn er geen aardappelen. Men verwacht ze nog altijd. Rijst, bonen, groenten is hoofdzaak. Een glas bier kost 5 centiemen. Een glas water wordt kosteloos aangeboden. Deze vroeger nooit gedroomde, zeer nuttige instelling zal waarschijnlijk na de oorlog blijven. Gans het maatschappelijk leven wordt omgewoeld, als een veld door de lenteploeg.

23 april 1916

Brood naar België.

Op de schriftelijke vragen van het lid van de tweede kamer, de heer Juten, betreffende de uitvoer van brood naar België, ingezonden op 18 dezer:

Zeker is het de minister bekend, dat elke dag enige honderden duizenden wittebroden over onze grenzen gaan, om daarmee een deel der bevolking van België van voedsel te voorzien?

Heeft de minister het niet noodzakelijk geoordeeld, nu over enige dagen de gehele bevolking van Nederland reeds verplicht zal zijn bruinbrood te eten, de uitvoer van brood geheel stop te zetten, of althans alleen die van bruinbrood toe te staan?

Luidt het antwoord van de heer Posthuma, minister van landbouw, nijverheid en handel, ingezonden op 20 dezer:

Het in de eerste alinea vermelde is de minister bekend.

De minister heeft het vooralsnog niet noodzakelijk geoordeeld de uitvoer van brood voor een deel der bevolking van België stop te zetten.

Door het verbod om wittebrood te mogen bakken zal van 24 dezer af alleen bruinbrood naar België kunnen worden uitgevoerd.

25 april 1916

Memoranda (Karel Van de Woestijne).

Brussel, 1 april.

- "Een aprilvis!"

Het is een Brusselse ziekte, wel eens bedroevend waar men ze ingevreten ziet als een kanker, onuitroeibaar als een onkruid, onuitroeibaar als een manie, van in alles de lachwekkende kant te zoeken, aan alles een belachelijke kant te lenen, alles te onthalen op een scepticisme, waarvan de spot al te opzettelijk en zelfs al te onrechtvaardig is, dan dat men er geen weerzin voor voelen zou: gezond verstand dat al te zeer ingenomen is met zichzelf, om zich niet het recht toe te eigenen alle adel beneden zich te achten en er om te smalen; zo zeker van de onfeilbaarheid van zijn oordeel, dat het weleens niet verder in een gedachte doordringt dan de eerste indruk die het ervan ontvangt, dan de eerste inval waar zij uit ontstaat; te zelfvoldaan om tevens niet koppig te zijn en, zelfs bij erkend dwalen, in de dwaling niet te volharden. Waarvan dan, zoals ik zegde, de uiting liefst spottend is, soms oergrappig, ook nu en dan storend door grofheid en onbegrip; vol eigen fantasie en krasse verbeelding trouwens, maar zelden diep, en veeleer kwetsend dan prikkelend. - Niet dat de Brusselaar kwaadaardig zou zijn: hij is van nature joviaal, en dat hij zo licht tot spotten komt, bewijst misschien niets anders dan dat hij sentimenteel is; hij weet trouwens dat hij zich doorgaans

meet met iemand die tegen hem is opgewassen, want niets lijkt hierin beter op de Brusselaar dan een andere Brusselaar, die dus weet wat hij van “zwans” en boertigheid moet denken; maar zelfgenoegzaam en koppig, ziet hij te weinig graag af van zijn domheid, zelfs als hij weet dat het een domheid is, dan dat iemand, die bij ongeluk geen geboren Brusselaar is, er niet onaangenaam door aangedaan wordt, er zich wrevelig om gaat tonen, - tot groter genoegen dan van de Brusselaar, die niets prettigers kent dan zich iemand te zien ergeren om wat bij hem, per slot van rekening, toch geenszins ernstig gemeend is.

- “Een aprilvis!”

Vanmiddag, eerste dag der aprilmaand, om vier uur, heb ik dat woord op wel honderd lippen gehoord, binnen het bekrompen grondgebied van één café. De ingeboren spotlust, de gelegenheid die juist de datum bracht, een gemakkelijk middel om niet verder op het voorval voort te hoeven redeneren: die uitroeping: “een aprilvis” was bij velen de ontvangst, waarop een nieuws werd onthaald, waar wij Belgen toch ook wel enigszins in betrokken waren. Pas was nl. een Brussels blad met het bericht verschenen, geheimzinnig maar aangedikt, dat de mogelijkheid niet uitgesloten was, Holland in het wereldconflict betrokken te zien. - Ik zeg niet dat het geen opwinding ten gevolge had. Een zenuwtrilling ging door de stad. Het is het uur, dat de cafés vollopen: geen gesprek, of het liep over de vraag: “Zou Holland meedoen?”, waarop de andere vraag volgde: “Maar aan welke zijde dan?” ... Doch daar ging door de lucht, als een fusee: “Bah! een aprilvis!” Men lachte; kwinkslagen volgden; men was gerustgesteld; men was bijna over het geval heen.

Niet iedereen, wel te verstaan: daar zijn nog wel ernstiger mensen in Brussel, die er over aan het redeneren gingen. Te meer dat nu ook de Hollandse bladen aangekomen waren, - de Hollandse bladen, die

heel voorzichtig deden, waar men nog minder van te weten kwam dan iedereen al te weten meende, en die trouwens aan elke gissing de deur openhielden. – “Zullen zij vechten?” - En de minst ernstigen meenden, vol energie: “Ja! En het is maar tijd ook!” Want bij sommige Belgische patriotten staat de overtuiging nog zo pal als een muur, dat Holland van bij het uitbreken van de oorlog blijk heeft gegeven van een lankmoedigheid, waar het nu hoog tijd van wordt, dat zij ze afschudt. – “Oui, et c'est tant mieux!”, menen dan die Brusselaars, erbij bedenkend al wat wij Belgen van de oorlog te lijden hebben gehad, - wat goed te begrijpen en ook te billijken is, en die nu maar goed vinden dat de neutralen ook hun part krijgen, - wat misschien ook wel heel menselijk is, maar weinig menslievend.

Dit is het standpunt van de sentimentelen, dezen die weer sentimenteel durven zijn, en er voor uit komen. – “God!” menen dezen, “is er nog geen mensenbloed genoeg vergoten? Zal dan geen enkele natie ongeschonden uit dit tijdsgewricht komen, om te getuigen, zonder de opwinding van de in de strijd betrokkenen, met onomwonden maar onaangetast hart en verstand van bloot een eerlijk mens, van wat al gruwelijks en schandaligs deze oorlog over het mensdom gebracht heeft?” - Zulke sentimentelen zijn er, merk ik, in Brussel weer meer en meer. Men houdt ze hier wel eens voor zwakkelingen, voor lafhartige zielen, die te gauw het geleden onrecht vergeten hebben, voor oude wijven, die meer van hun gemak houden dan van de eer des vaderlands. Ik ben niet zo onvoorzichtig, dan dat ik mij in de twist zou mengen: hij is trouwens louter academisch, opent geen praktische horisonten, en wordt hier alleen aangestipt als een geestelijk verschijnsel, dat mij sedert korte tijd veld schijnt te winnen, ook onder mensen, die men bezwaarlijk voor oude wijven houden kan.

Praktisch waren dezen die, bij het alarmerend nieuws, dachten: “En de aardappelen die ons uit Holland zijn toegezegd, en die nog niet

toegekomen zijn?”, hetgeen zij luidop formuleerden onder de diepzinnige woorden: “U vergeet, mijne heren, dat wij op het ogenblik misschien meer dan ooit economisch van Holland afhangen, en dat, Holland in de oorlog betrokken, dit voor ons zo goed als de volledige hongersnood betekenen zou”. Waarop de gerant van het café, tevens een drukbezocht hotel, volmondig en met schrik in de ogen zijn instemming te kennen gaf. Wat zou van de voeding van zo'n hotel, neen: van Brussel, neen: van heel België geworden indien Holland voor ons verloren ging? ... Wie aldus redeneerden, waren nog de ernstigsten van al. Het klinkt wel heel terre-à-terre, wel heel brutaal: Holland mag niet vechten, of wij sterven van honger. Maar twintig maand bezetting hebben ons recht gegeven op wat egoïsme, waar wij anders toch waarlijk geen misbruik van maken ...

Intussen zijn, in dat café, behalve de gaande en komende zwetsers, de gewone bezoekers op hun vaste tijd aangekomen, en nemen hun gewone, vaste plaats in. Het is, moet ik zeggen, een deftig café, en die gewone bezoekers zijn deftige lui, die doorgaans goed op de hoogte zijn, trachten een gezond oordeel over de gebeurtenissen te krijgen, hun zenuwen weten te beheersen zonder daarom van hun overtuigingen maar iets af te doen, en trouwens hun overtuigingen op logische gronden trachten te vestigen. Daar is het tafeltje der advocaten; het tafeltje der hogere ambtenaren; het tafeltje der grootindustriëlen; daar is zelfs het tafeltje der correspondenten van de Nieuwe Rotterdamsche Courant. Er is ook een tafeltje der gepensioneerde generaals; maar deze heren komen slechts op zondagnamiddagen, zodat wij vandaag hun gewaardeerde appreciatie moeten missen. Het bezorgt mij de eer, mijn nors incognito verbroken te zien, door mensen die menen dat ik zowaar het lot van Europa in mijn handen draag. Gelukkig valt mij die eer niet elke dag te beurt; heden wil men echter van mij weten, primo, of Holland werkelijk vechten zal, secundo, met en tegen wie dat zal

gebeuren. Ik verzeker met ongeveinsde ootmoed, dat mijn particuliere koerier uit Den Haag nog niet is aangekomen; dat zij ongelijk hebben te geloven, dat ik nog steeds per draadloze telegrafie in betrekking sta met het ministerie van Buitenlandse Zaken aldaar; dat ik, moest ik wel iets weten, het dan nog begrijpelijkerwijs niet zo maar klakkeloos openbaren zou. En dat ik intussen voorlopig nogal gerust was in het verder verloop der gebeurtenissen. Deze laatste verzekering was mijn vonnis: ik moest natuurlijk verklaren op wat die gerustheid berustte. Ik kon geen ander antwoord geven dan dat dit oordeel hoofdzakelijk intuïtief was; dat ik aan partij kiezen voor deze of gene vechtende groepering werkelijk geen touw zou weten vast te binden. Gelukkig kwam mij een advocaat, specialist in volkenrecht, de reddende hand bieden; hij opende zonder verwijl een leergang over het vastbinden van touwen in internationale Europese geschillen; het was actueel zonder het te zijn; het deed zo geleerd aan, dat al de heren aan zijn lippen hingen, en ik ... weer in de schelp van mijn incognito kruipen kon, zonder verder de aandacht te trekken ...

Ziedaar hoe in het kringetje, waar ik nu en dan het Brusselse leven waarneem, de Hollandse oorlogsgeruchten ontvangen zijn geworden. Ik vrees, er persoonlijk van mijn pluimen bij gelaten te hebben: zo'n onwetende correspondent! Daar echter komt het maar weinig op aan: ik geloof dat verstandige Brusselaars zeer goed inzien, dat het zeer ongewenst zou zijn, Holland in de oorlog betrokken te zien, - in de eerste plaats dan voor België zelf, en dat uw neutraliteit, ook voor ons, van het grootste gewicht is.

3 april.

Ik ontmoet de Optimist (let op de hoofdletter), en die zegt mij met nijldige stem: "Gij gaat voort, putten in de aarde te klagen over de

toestand der voeding te Brussel. Wel, ik verklaar u rechtuit, dat ik u niet begrijp”.

Ik antwoord: “Mijn verklaringen zijn nochtans niet zo onverstaaenbaar, en de gronden waarop zij berusten liggen duidelijk voor ieder open; niemand trouwens die ze tegenspreekt, tenzij gij; zodat ...”

“Allemaal misverstand,” zegt hij. “Ik geef toe dat het vlees schaars en duur is; maar is groente niet gezonder dan vlees, en onberekenbaar goedkoper?;

“er is gebrek aan aardappelen, en zij klimmen tot duizelingwekkende prijzen; maar zijn bonen en erwten niet veel voedzamer, en in de gemeentemagazijnen niet goedkoop?;

“het bier wordt duurder en de kenners verzekeren dat de geuze lambiek bij gebrek aan ik weet niet welke bouwstoffen op weg is naar het land der mythen; maar welke drank haalt het, voor de frisheid, de onschadelijkheid en de prijs, bij het goddelijk water?;

“het heet dat de koffie weer gevaarlijke luchtacrobatieën staat te doen en zo hoog wil stijgen op de prijsladder dat zij met de ogen niet meer te volgen zal zijn; maar kan cichorei ze voor zenuwen en maag niet weldadig vervangen, zonder de portemonnee er van angst om te doen transpireren?;

“en moest het gebeuren, dat cichorei, fier op de rol die ze te spelen kreeg, de kuren uit ging halen van de koffie zelf (want evenals gij hoorde ik van dergelijk dreigement): is daar niet de kostelijke, de voorjaargeurende lindethee, voor maag en zenuwen nog beter dan cichorei en die, hoe dan ook in prijs geklommen, voor burgerbeurzen nog geenszins een weeldeartikel hoeft te heten?;

“en voor al de rest: is daar niet de onthouding, de in deze vastentijd prijsbare soberheid, waarvan de weldaden, zoals door de meeste hygiënisten is bewezen, niet louter geestelijk zijn?”

Ik beken, dat ik enigszins uit mijn lood geslagen was. Deed hem echter opmerken dat het volk en de mindere burgerij er magerder en magerder, zwakker en zwakker uitzagen, en het ook waren; dat dit gebrek in voeding moest betekenen; dat dit gebrek te wijten was aan de zeldzaamheid en duurte der eetwaren, naar trouwens algemeen aangenomen wordt; dat ...

“Allemaal kwestie van aanpassing!” meende de Optimist. “Laat ze groente eten in plaats van vlees, en bonen in plaats van aardappelen; laat ze water drinken in plaats van bier, en lindethee in plaats van koffie: gij zult zien hoe ...”

“Juist”, merkte ik met zachte stem op; “maar ik geloof wel dat velen sedert lang uw culinaire voorschriften volgen, zonder dat hun gezondheid er op vooruit blijkt te gaan; integendeel, durf ik zelfs op goede gronden beweren; dat ...”

“Ja!” juichte de Optimist, “dan is dat eenvoudig omdat de verandering van dieet ... Wacht echter maar tot dat de aanpassing voldoende is: dan eerst zult ge zien ...”

“Maar als ze tegen die tijd allemaal dood gaan?” opperde ik, verontschuldigend, met nog zachtere stem.

“Bah!” vergoelijkte de Optimist, “ge moet het zo tragisch niet opnemen! En trouwens, het principe ...”

Daarop hebben wij ons gesprek afgebroken. In het naar huis gaan heb ik er, niet zonder weemoed, over nagedacht dat de oplossing van het voedingsprobleem toch nogal ingewikkeld mocht heten ...

Het leven te Antwerpen (Van onze correspondent Emanuel de Bom).

Het regent.

22 april.

Het regent ... Il pleut sur la ville ... Het regent lammenadig, lange lintwormen van regen, almaar regenen, regenen ...

Zou het zo voortgaan, nog veertig dagen en veertig nachten? O, Bijbels visioen! Waar naartoe met al die nattigheid? Wat zullen de boeren nu zeggen? En die aan het front in de loopgraven liggen, ai mij, die ijsvoeten, en daarboven dat troosteloos, wanhopig almaar regenen!

Als het zo op zijn Aziatisch aan het vlagen en buien is (de zonnige intermezzo's zijn eerder zeldzaam, dan kan het hier, voor wie draaft of doolt langs 's Heren straten, een danig triestig vertoog zijn. Niet alleen om die ellendige, huilerige wolken, die voortdurend vocht sijpelen door de luchten; om de bibberige natheid die alles doorweekt, en die wel zou maken dat je de ziel in je lijf als een slappe vlag zou gaan voelen; niet alleen om het grauwe van alle uitzichten en horizonten. Zo'n echt weer voor pessimisten en neurastheniekers, die dan allicht aan alles gaan twijfelen. Van alle muren en paraplu's lokken de tranen. Men waadt getroost door vijverachtige plassen, men sakkert op de tram, die zo ellendig lang op zich laat wachten en die dan tenslotte, half vol, komt aangeleden: de mensen, bedrukt, het hart vol regenstemming en heimwee, bergen zich, als verkleumd, in hun kooien. De grote stad gaat er uitzien als een verlaten achterhoek. Alleen de regen heerst over de stad, die, na het invallen van het donker, soms uitgestorven lijkt, ware het niet, dat ge aan de hoek van deze of gene straat, of voor enig belangrijk gebouw, de eeuwige schildwacht vond staan, strak rechtop, pinhelm in de lucht,

geweer op de schouder, met ijzeren tucht gehoorzaam aan het wachtwoord dat luidt: "laten regenen!" Ook ziet men hier en daar, in een stille straat, het eeuwig symbolische verliefd koppel, gearmd en gedoken onder het schermdende paraplu; die toch leven buiten en boven alle tijden van miserie!

O, heerlijk paar, dat ons nog een vaag gevoel geeft van "vrede" en "geluksillusie!"

Er zijn mensen, die onder dit regenweer meer dan anderen lijden: onze brave huismoeders, bijvoorbeeld, die op een ganzenrijtje soms uren lang moeten staan reikhalzen, eer ze, tegen klinkende munt, tot de magazijnen, waar de schaarse levensmiddelen te verkrijgen zijn, toegang bekomen. Dat is geen verkwikkend gezicht. Gelukkig dat men er in de laatste weken verbetering in gebracht heeft. Niet zonder deernis heb ik dikwijls die drom van moeders en zusters daar in alle weer zien staan wachten om aan de beurt te komen. Er moeten zelfs veel ziektegevallen uit voortgekomen zijn ...

Gelukkig raakt de hemel toch eens uitgeschreid over de menselijke dwaasheid en deugnieterij (want daarom regent het eigenlijk zoveel, ge moogt me geloven). Gelukkig nadert de lente, de lente inderdaad! Ze hangt in de lucht, de lente, en met haar herleeft de hoop in onze borsten. Ja, morgen schijnt over ons weer de jonge paaszon. Moge de jonge zon dan maar spoedig een schoner en harmonischer wereld gaan beschijnen dan zij nu al ongeveer 21 maanden te verlichten heeft gekregen.

Dat is vermoedelijk het paasei, dat het arme mensdom het meest genoeg zou verschaffen.

Gemeentefinanciën in oorlogstijd.

Brussel, 20 april.

Er werd dezer dagen weer eens op gewezen hoe de oorlog plannen, waarover vroeger jaren beraadslaagd werd, in een ommezien tot verwezenlijking bracht. Zo heeft de stad Gent een soort belasting ingevoerd, waarover voor enkele jaren nog slechts werd gepraat en dan nog wel meestal hoofdschuddend; de belasting op ongetrouwden. Aangezien dit waarschijnlijk de eerste belasting van die aard is, mogen de belangrijkste bepalingen, zoals die dezer dagen door de Gentse gemeenteraad werden vastgesteld, hier volgen.

Art. 1. Alle ongetrouwde mannen, alsmede weduwnaars of gescheiden mannen zonder kinderen, die op 1 januari 1916 de leeftijd van dertig jaar bereikt hadden, en die in de loop van het jaar gedurende drie maanden, opeenvolgend of niet, huizen of gebouwen te Gent gelegen bewoond hebben, zullen jaarlijks een persoonlijke belasting van vijftien frank betalen.

Art. 2. Zij zullen bovendien een supplementaire belasting betalen, waarvan het bedrag bepaald is bij art. 4 en wel naar gelang van de volledige huurwaarde van de huizen of gebouwen, welke zij geheel of gedeeltelijk bewonen, wanneer deze woningen op de lijsten der persoonlijke belasting voorkomen voor een huurwaarde van ten minste 200 frank.

Art. 4. De supplementaire belasting, voorzien bij art. 2, zal bedragen: 5 frank voor hen, wiens woning een huurwaarde heeft van 300-500 F; 10 F van 500-750 F; 20 F van 750-1000 F; 35 F van 1000-1250 F; 55 F van 1250-1500 F; 80 F van 1500-1750 F; 105 F van 1750-2000 F; 130 F van 2000-2250 F; 160 F van 2250-2500 F; 190 F van 2500-2750 F; 220 F van 2750-3000 F; 260 F van 3000-3250 F; 300 F van 3250 F en hoger.

Art. 5. Deze supplementaire belasting zal tot op de helft verminderd worden voor de zoon of schoonzoon die inwoont bij zijn ouders of

schoonouders, alsmede voor broers en schoonbroers welke samenwonen. Wanneer meerdere personen, deel uitmakend van hetzelfde gezin, onderworpen zijn aan de belasting, zal deze over hen hoofdelijk worden omgeslagen.

Art. 6. Personen, die kamers of verdiepingen bewonen, betalen vier, drie, twee of één tiende van de supplementaire belasting, naar gelang zij bewonen de grondverdieping, de 1e, 2e of 3e verdieping.

Art. 7. Wanneer het totaal van deze verschillende belastingen het maximum zou overtreffen der belasting, welke op de huurwaarde van het gehele huis drukt, zouden deze een overeenkomstige vermindering ondergaan, in dier voege, dat het maximum niet zou worden overschreden.

Dit artikel is niet toepasselijk op personen, die een of meer kamers bewonen in hotels of koffiehuzen.

Art. 8. Slechts de helft der belasting is verschuldigd, indien de belastingplichtige trouwt of de stad verlaat in de loop van de eerste zes maanden van het jaar.

Art. 10. Vrijgesteld van deze belasting zijn bedienden en onvermogenen.

Art. 11. Mannelijke personen, deel uitmakend van geestelijke gemeenschappen en gezamenlijk wonend, zijn onderworpen aan de persoonlijke belasting.

Het is mij onbekend op hoeveel de opbrengst van deze nieuwe belasting begroot wordt, maar ze zal zeker niet voldoende zijn om het stadsbudget sluitend te maken, zoals men zal zien uit de volgende cijfers der begroting van 1916, welke tevens een beeld geven van de stedelijke financiën in oorlogstijd. Inderdaad is de stad Gent geldelijk

in grote moeilijkheden geraakt, doordat enerzijds de lasten buitenmate gestegen zijn, en aan de andere kant de inkomsten, ondanks nieuwe belastingen, aanmerkelijk zijn ingekrompen.

Zo zijn de opcentiemen voor de naamloze vennootschappen, die 191.234 F opbrachten in 1914, op de begroting van 1916 met 1000 F ingeschreven; de kaderechten van 157.412 F op 50.000 F verminderd, de haveninkomsten van 543.694 F op 20.000 F, de inkomsten van de buitenhaven van 175.000 F op 5000 F, het slachthuis van 105.325 F op 50.000 F, en zo zou men kunnen doorgaan.

De begroting wijst aan: inkomsten, 15.407.691,87 F, uitgaven 17.307.832,83 F, maakt een deficit van 1.900.140.96 F; daarnaast is echter opgemaakt een budget der leningen en oorlogskosten, dat er in inkomsten geeft 53.376.141,79 F en in uitgaven 32.850.280.77 F, voor de oorlogskosten alleen 48.374.272,15 F.

Onder de ontvangsten noteert men: 23 miljoen voorzien als betaling van rekwisitiebons; 1.750.000 F teruggave van gelden, voorgeschoten aan de Hulpbank; voorschotten van de Société Générale, voor rekening der Duitse militaire overheid, op een deel der rekwisitiebons vijf miljoen frank; verkoop van levensmiddelen door de stad en giften van particulieren twee miljoen frank, enz. Onder de uitgaven vindt men: voor militaire opeisingen 25 miljoen, subsidie aan de Godshuizen 460.000 F, idem aan het Bureel van Weldadigheid 490.000 F, voorschot aan het Hulpbank 1.750.000 F, idem aan het fonds der werklozen 14.472.300 F, maken van havenwerken door werklozen 7 miljoen, andere werken door werklozen 1.900.000 F, uitgaven aan melk, levensmiddelen, soep, 3.000.000 F, diverse hulpuitskeringen 475.000 F enz.

Zo ziet men voor welke lasten een stedelijk budget in België zich in oorlogstijd geplaast ziet.

Memoranda (Karel Van de Woestijne)

Brussel, 5 april.

Deze bezettingstijd is voor ons één lange les in de rekenkunde geweest. En daarmee wil ik nog geenszins beweren, dat wij er de geneugten gemakkelijk kunnen van tellen; dat men ons heeft geleerd rekening te houden met allerlei voorschriften, waar wij in vorige tijden luchthartig plachten overheen te stappen; dat wij de dagen naar betere tijden aftellen naarmate de ongemakken zich vermenigvuldigen. Ik zou, ge weet het, op die wijze tot morgen kunnen voortgaan, al is het avonduur nog geenszins gevorderd. Maar ik heb betere voorbeelden ten bewijze van wat van ons op rekenkundig gebied gevergd wordt, nu al twintig maand; zonder dan nog maar in de verste verte te denken aan de ons opgelegde zuinigheid, die anders een uitmuntende rekenmeesteres is, en die zich als betaling voor haar diensten gaarne vergenoegt met onze zuchten. - Neen, niet zulke redenen des gemoeds zijn het, die onze geest een rijkelijke oefening in het cijferen hebben bezorgd, noch zelfs de redenen van het gewin: onze wiskunde, zoals zij ons is opgelegd, is zuiver; zij is los van alle materiële gebondenheid, en van alle sentimentele; zij is "an sich", zij is speculatief, en zij wil niet anders zijn, daar ze haar beloning vindt in de ijver die wij tegenover haar betonen, - daartoe trouwens gedwongen, als een student die examenen moet doen, en met dezelfde voorwaarden tot slagen.

Daar hebt gij eerst: onze financiën. Ik bedoel geenszins de persoonlijke status daarvan, zijn berekening, zijn belegging. Want arm of rijk, allen zijn gedwongen tot dezelfde becijferingen; ieder heeft zijn geest moeten scholen naar zelfde lering en gelijke theorie;

zonder dat trouwens wie ook er maar het minste persoonlijk profijt bij heeft. Het valt zelfs op dat de knapsten geenszins de rijksten hoeven te zijn: tramconducteurs en kelners zijn slechts bij hoge zeldzaamheid mensen die hun bad in goudstukken plegen te nemen: zij zijn nochtans in de berekeningen, die ik, figuurlijk gesproken, op het oog heb, de virtuozen die mijn bewondering in de eerste plaats hebben gewekt. Laat ik er trouwens billijkerwijs aan toevoegen, dat de Belgen in deze geenszins met uitzonderingsmaatregelen worden geplaagd: de mathematische wet is dezelfde voor de in België vertoevende Duitsers, en voeg er medelijdend aan toe, dat zij er dieper onder bukken dan wij, omdat wij de tijd hebben gehad om eraan te wennen, terwijl de Duitsers naar de loopgraven worden gestuurd zodra zij er een zwak begrip van beginnen te krijgen ... Ge hebt, ik zou er mijn financiële toekomst op verwedden, reeds geraden, dat ik bedoel: de moeilijkheden die het meebrengt, een dubbele muntstandaard binnen één enkele portemonnee, en ook daarbuiten (meest daarbuiten, helaas!), te moeten hanteren. Ge stelt u inderdaad niet, dan uiterst onvolledig, voor, wat het is, van 's ochtends tot 's avonds pfennige in centiemen om te zetten, en omgekeerd. Betalen is nog niet zo erg: terugkrijgen is alles. Want men zorgt er natuurlijk voor, niet te veel te geven; maar is er te meer om beducht, te weinig te ontvangen; terwijl men er dan nog doorgaans, en met alle oplettendheid van de wereld, voor een kwart centiem aan bestolen is, - wat in deze hachelijke tijden indésirable is.

Maar erger dan die geldkwestie is de kwestie van het uur. Geldelijk behoren wij nog altijd tot de Latijnse Unie, al gaan wij in feite onder het Duitse mark regime. Voor de tijdmeting is het andersom: officieel is ons de midden Europese tijd opgelegd, maar wij plegen het nog te doen met onze oude Greenwichtijd, waar wij ons zo slecht niet bij bevonden hebben. - Ik spreek hier, wel te verstaan, voor de Brusselaars. In andere steden huldigt men, schijnt het, het Duitse uur

als een verbetering; in nog andere, waar het beheer strenger is, legt men er zich meer of minder onwillig bij neer. De Brusselaar is echter in deze behoudsgezinder dan men hem anders kent. Er is tussen zijn uur en het Duitse een verschil van zevenenvijftig minuten. Vrijgevig heeft hij die tot zestig minuten afgerond (want onze dagelijkse cijferij is immers al ingewikkeld genoeg). De Duitser zegt bv., negen uur; de Brusselaar, hij knikt, ten teken dat hij verstaan heeft; maar in zijn geest vertaalt hij: acht uur, en is innig tevreden over deze lichte verschalking. Nu echter dreigen de zaken nog heel wat gecompliceerder te worden: Duitsland voert zomertijd in, met het natuurlijk gevolg, dat ook wij daar deelachtig in worden. Op één mei zal de Duitser zeggen: tien uur; daarmee zal hij menen: negen uur; wat voor ons, gij weet het, acht uur moet betekenen. Wij zijn gewoon, om acht uur op te staan; nu zal het tien uur zijn, als wij de veren ontrijzen, - hetgeen ons de schijn van een luiardij gaat bezorgen, waar de strengzedelijke naturen, die wij zijn, geen vrede mee hebben kunnen. Een troost zullen wij echter vinden in ... de zon. De zon pleegt in mei zo tegen een uur of vier op te staan; althans, ik vermoed het, want het is al een hele tijd geleden, dat ik daarbij aanwezig was. Nu wordt dat voor de zon: zes uur, Duitse zomertijd. En die zonnelijkheid is voor ons natuurlijk de beste der verontschuldigen. Voor het eerst in ons leven zullen wij trouwens zien gebeuren, dat zij, de zon, slechts om tien uur ondergaat: een buitensporigheid, die wij als excuus zullen aanhalen, als men ons om één uur 's nachts nog op café vindt; excuus dat wij echter in ons morrend binnenste wel zullen kunnen missen: één uur wil immers voor ons elf uur zeggen, en dat weinigzeggend politie-uur was, is en blijft voor een Brusselaar veel te vroeg. Want met dat al geloof ik niet, dat men de Brusselaar van de oude Belgische tijd afbrengen zal. Was er geen dwang in 't spel, dan zou hij misschien wel erkennen, dat die uurverandering voor hem geen diepgaande betekenis heeft; hij zou er een weekje lang om lachen en ze daarna aannemen als iets van

werkelijk heel weinig belang: aldus liet hij zich indertijd het Greenwichur welgevallen, al zag hij daar ook de noodzakelijkheid niet van in. Nu echter moet hij dat Duitse zomeruur aanvaarden, en dat moeten komt weinig met zijn temperament overeen. O, zich verzetten zal hij niet; hij vindt de rol van belhamel, die bij voorbaat geklopt is, wel veel te ridicuul, om ze te willen spelen. In schijn zal hij dus om tien uur opstaan, en nog later, zo men wil; maar in zijn diepste ik zal dit natuurlijk acht uur blijven, en hij zal nog niet weinig lachen om het aldus gepleegde bedrog! Alleen, het zal van zijn hersenschors weer maar nieuwe cijferkunstjes vergen. Kan dit echter, na twintig maanden bezetting, nog een bezwaar wezen? Het is gebleken, dat in iedere Brusselaar een Inaudi sluimert: de oorlog heeft deze wakker gemaakt, en hij zorgt er blijkbaar voor, de oorlog, dat hij niet weer indut ...

8 april.

Er zou een Brummel of een Morny, laat staan een Barbey d'Aurevilly noodig zijn, om dag aan dag de veranderingen te noteren, die het Brusselse leven uiterlijk ondergaat. En niet alleen, bedoel ik, wat de mode betreft. Het is de rol van een dandy, althans: het ligt in diens rol, zijn aandacht te concentreren op de algemene omgeving en haar wisselvalligheden: enig middel om ze te beheersen met de eigen uiterlijke perfectie, - wat de sociale roeping van de dandy, professor van esthetica der menigte, in hoofdzaak is. Hij, die de schoonheidsnoden der menigte heeft te raden in hetgeen zij in de eerste plaats merken en behoeven, in kledij en manieren namelijk, hij moet er voor zorgen, dat ook van de gebreken van die massa hem niets ontgaat (al kan hem dit pijnlijk vallen), om dan van die gebreken de deugden te maken, die ze ter morele gezondheid van het volk dienen te worden.

Zo'n dandy nu zou in de laatste maanden een grote verandering in het Brusselse schoeisel hebben gemerkt. Sedert een hele tijd lijden wij gebrek aan leer. Een eerste gevolg daarvan was, dat onze leren schoenen fabelachtig in prijs stegen. Een tweede, waar het dandyisme zeer zeker haar deel in heeft als het kwijten van haar plicht, dat men algemeen halfstoffen schoenen ging dragen, wat zeker niet lelijker was, en ... haast even duur kostte, niet vanwege gebrek aan stof, maar om reden der nieuwe schoonheid, die dan toch ook haar waarde heeft.

Dezer dagen doet zich nu echter een vreemd verschijnsel voor. Ge moet weten: er is in Gross-Brüssel een hond razend geworden; onmiddellijk een Duits politiereglementje, waarbij elke hond hoegenaamd, klein of groot, tot de muilband verplicht is, en daarenboven zich niet meer op straat mag vertonen, zonder dat zijn meester of diens afgevaardigde hem leidt bij een stevig touw. Het geeft aan onze straten een nieuw uitzicht: al die arme beesten met hun neusverwringende muilbanden en gekortwiekte vrijheid, binnen perk en paal gehouden door dames en heren, die er, onder het lopen, heel wat ergerlijke of lachwekkende ongemakken van ondergaan.

Maar dat is het ergste niet: het ergste is, dat al die muilbanden, en zelfs een deel der leitouwen ... uit leer vervaardigd zijn. Er is geen leer meer voor het menselijk schoeisel; er is er nog voor hondelijke muilversierselen. En dat is zowaar één der ondoorgrondbaarste nonsensicaliteiten van onze bezettingstijd; stof tot meditatie voor elke dandy, zo hij enig begrip heeft van zijn plicht tegenover zijn evennaaste ...

26 april 1916

Postverkeer met België.

Het Duitse postbestuur in België deelt mede, dat de stad Leuven thans tot het briefverkeer met Nederland en Nederlands-Indië is toegelaten.

Kredietvereniging voor Belgen.

De jaarlijkse algemene vergadering van de Kredietvereniging voor Belgen werd te 's Gravenhage, de zetel der vennootschap, gehouden en bijgewoond, behalve door verschillende belanghebbenden, door prins de Ligne als vertegenwoordiger van de Belgische regering, de voornaamste aandeelhouder.

Nadat de verslagen van directeurs, van commissarissen en van de financiële commissie waren uitgebracht, keurde de vergadering met algemene stemmen de balans en de verliesrekening, lopende tot 31 januari 1916, goed.

Overgaande tot de statutaire benoemingen, besloten aandeelhouders het aantal directeurs op vijf te brengen. De nieuwe mandaten werden verleend aan burggraaf André Simonis, die tot nu tot de functie van commissaris vervulde, en aan mr. J. E. van Dievoet, advocaat bij het hof van beroep te Brussel en reeds rechtskundig medewerker van de maatschappij.

Ter vervanging van burggraaf André Simonis, koos de vergadering tot commissaris baron Peers van Nieuwburg, grondbezitter te Oostkamp (West-Vlaanderen), president van de Internationale Zuivelbond. De vergadering besloot vervolgens het aantal commissarissen op elf te brengen en benoemde als zodanig de heren: G. Hennis, agent van de Nederlandse Handelsmaatschappij te 's Gravenhage, en F. Reart, president van de raad van beheer van de Zinkwitmaatschappij, te Maastricht.

De aftredende leden van de financiële commissie, de heren dr. E. Fokker, president van de Maatschappij Zeeland, en F. van Zuylen, werden voor een jaar herkozen.

Aan de vergadering werd medegedeeld dat sedert de openbaarmaking van het verslag 610 nieuwe aandelen zijn genomen, zodat thans totaal voor 390.000 gulden aandelen is ingetekend, waarop 337.950 gulden is gestort.